75

75 JAAR VRIJHEID

Voorwoord

In 2019 en 2020 herdenkt Nederland het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog, 75 jaar geleden. We staan met elkaar stil bij de vrijheid die is bevochten door mensen die daarvoor grote offers hebben gebracht. En we vieren dat we sinds 1945 weer in vrijheid leven, in het besef dat we samen verantwoordelijk zijn om vrijheid door te geven aan nieuwe generaties.

De bevrijding betekende het herstel van onze vrije en open democratische rechtsstaat. De rechten en vrijheden die daaruit voortkomen, zijn niet vrijblijvend. Ze scheppen voor iedereen een verantwoordelijkheid voor het behoud en het versterken ervan. Zodat de verschrikkingen van toen – onderdrukking, terreur, systematische schending van mensenrechten, en uitsluiting en vervolging van Joden, Roma en Sinti – nooit meer kunnen gebeuren.

In *75 jaar vrijheid* vertellen 75 Nederlanders hun verhaal over oorlog en vrijheid. Het boek bevat 75 portretten van Nederlanders, uit elk geboortejaar sinds 5 mei 1945 één. Allen zijn geboren in vrijheid maar leven met hun eigen familieverhaal over oorlog.

Norah

leeft

1

jaar

in vrijheid

“Norah’s opa heeft een ongelofelijke moed getoond”

De Joodse grootvader van Norah Blom (1) ontsnapte in de Tweede Wereldoorlog uit de rij die naar de crèche liep tegenover de Hollandsche Schouwburg. Daardoor overleefde hij de oorlog. Zijn zoon, Norah’s vader Peter Blom, hoopt dat zij die dapperheid van hem geërfd heeft.

“Mijn vader was een Joods Amsterdams jongetje van 10 toen de oorlog uitbrak”, zegt Norah’s vader Peter Blom. “Op zijn 12de werd zijn gezin opgehaald en naar de Hollandsche Schouwburg gebracht. Dit was toen een verzamelplaats waarvandaan Joden naar concentratiekamp Westerbork werden gebracht.

De kinderen verbleven gescheiden van hun ouders in de crèche aan de overkant. Zij gingen in een rij de crèche binnen. Vlak voordat Norah’s grootvader in de rij ging staan, had zijn vader hem wat geld gegeven en gezegd dat hij moest proberen weg te lopen. ‘Niet bang zijn’, was het laatste dat zijn vader tegen hem zei.

De Duitser die hen bewaakte was of heel dom of heel goed. In elk geval is het Norah’s grootvader gelukt om een kwartslag te draaien en de rij uit te lopen. Hij is heel rustig, zijn ster lospeuterend, naar de hoek van de straat gelopen. Daar is hij gaan rennen.

De tweeënhalf jaar daarna heeft Norah’s grootvader in zijn eentje door Nederland gezworven, van onderduikadres naar onderduikadres. Toen de oorlog was afgelopen, was zijn familie er niet meer. Zijn huis was weg en hij bleef helemaal alleen achter. Toch heeft Norah’s opa weer kunnen liefhebben. Hij trouwde en kreeg twee kinderen, mijn broer en mij. Nu is hij 89 en woont hij met mijn moeder, Norah’s oma, in een huisje bij onze boerderij in de Betuwe.

Vrijheid is voor Norah spelen met haar grote zus Simcha en knuffelen. En dat ze kan zijn wie ze is. Het is voor haar opa nooit meer vanzelfsprekend geworden om gewoon te zijn wie hij is. Zich verbergen is in de oorlog voor hem een instinct geworden.

Norah’s opa heeft een ongelofelijke moed getoond. Eerst om te ontsnappen, toen om te overleven en vervolgens om weer lief te hebben. Er zijn heel veel mensen die niet meer van een ander konden houden omdat ze zoveel hadden geleden. Maar hem is het gelukt. Dat is misschien wel zijn allerdapperste daad geweest. Ik hoop dat Norah zo dapper zal zijn als hij.”

Ivana

leeft

2

jaar

in vrijheid

“Wij praten thuis niet over de oorlog, dat is niet goed voor kinderen”

Ivana Kasem (2) is geboren in Amsterdam. Haar Koerdische ouders zijn gevlucht voor de oorlog in Syrië. Na een aantal jaren in Irak woont het gezin sinds vier jaar in Nederland.

“Mijn dochter Lean (10) en zoon Xalil (15) zijn in Syrië geboren, in Damascus”, vertelt Ivana’s moeder Sipan Kasem. “Toen daar de oorlog uitbrak, ben ik drie jaar lang nauwelijks met ze naar buiten geweest. Het was te gevaarlijk. Lean en Xalil waren nog klein, maar ze herinneren zich nog het geluid van de vliegtuigen die overvlogen en de bommen die vielen. Wij praten thuis niet over de oorlog, dat is niet goed voor kinderen. Als Lean en Xalil te veel aan nare dingen denken, kunnen ze niet opletten op school.

Eerst hebben wij als gezin nog een paar jaar in Irak gewoond. Het was daar niet goed voor ons; de kinderen mochten niet naar school. Mijn man werkte er als kok, net als daarvoor in Syrië en nu in Nederland. In Irak hadden wij veel stress. Wij zijn voor onze kinderen naar Nederland gegaan, we wonen nu in Amsterdam.

Het gaat goed met onze kinderen, ze hebben snel de taal geleerd. Onze buren zijn lief voor ons en er komen mensen uit de kerk naar ons huis om met alles te helpen. Ik ben blij dat Ivana in het veilige Nederland opgroeit. Er is respect voor alle mensen. Wij zijn moslim, maar wij gaan naar de kerk OASE voor Nieuw-West. Hier is iedereen welkom; het maakt niet uit welk geloof je hebt of uit welk land je komt.

We willen graag hier blijven en voor andere mensen zorgen. Je moet initiatief tonen om succesvol te zijn, dat leer ik mijn kinderen. Ik doe vrijwilligerswerk, ik deel eten uit aan oudere mensen. Als mijn inburgering klaar is, ga ik een opleiding doen om als voedingsassistent te kunnen werken. Net als mijn man houd ik van contact met andere mensen. Voor ons gezin is het hier goed, we hebben geen stress meer.”

Rumi

leeft

3

jaar

in vrijheid

“We moeten kijken naar onze overeen-komsten en niet naar de verschillen”

De moeder van Rumi Slappendel (3) vluchtte in 1993 met haar ouders en broertje uit hun geboortestad voor het Bosnisch-Servische leger. Het Bosnische gezin vestigde zich in Nederland.

“Zijn leven is beïnvloed door de oorlog”, vertelt Rumi’s moeder Leila Prnjavorac, “al heeft hij die zelf niet meegemaakt. Ik was al ziek toen ik zwanger werd van hem. Toen hij zes maanden oud was, ontdekten de artsen dat ik kanker had. Dat komt doordat ik in mijn kindertijd blootgesteld ben aan de straling van wapens die tijdens de oorlog in Bosnië zijn gebruikt.

Door de oorlog heb ik meegekregen dat ik niet gekooid wil leven en een ander ook niet wil kooien. Ik voed Rumi en zijn grote zus India (11) op tot zelfstandige mensen. Ik leer ze dat vrijheid hun allergrootste goed is; alleen dan heb je ruimte om jezelf te kunnen zijn en je te uiten. Die lessen komen terug in kleine, alledaagse dingen. Als ze ruzie hebben, bijvoorbeeld, zijn ze allebei verantwoordelijk. Dan kijken we samen naar wat er aan de ruzie voorafging en hoe we het kunnen oplossen. We moeten kijken naar onze overeenkomsten en niet naar de verschillen.

Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen leren praten over hun gevoelens en dat ze altijd zelf blijven nadenken. In de oorlog waren het de verzetsmensen die naar hun geweten en intuïtie hebben geluisterd. Ik heb meegemaakt dat goede vrienden en buren van de ene op de andere dag zomaar je vijand werden. Maar er waren ook Serviërs bij wie wij met het hele gezin konden onderduiken. Een goede daad van één mens kan je het vertrouwen in de mensheid laten behouden.

Niet alleen Rumi en India vertel ik deze verhalen van hoop. Vanwege mijn achtergrond als vluchteling uit voormalig Joegoslavië ben ik als Haagse Vrijheidsambassadeur voor 75 jaar Vrijheid gevraagd. Vanuit die functie wil ik mensen laten nadenken om bewust te leven. Als mensen zich gezien en gehoord voelen, kunnen ze fijn samenleven.”

Féline

leeft

4

jaar

in vrijheid

“Zonder de oorlog was zij er niet geweest”

De overgrootouders van Féline Hillebrand (4) maakten deel uit van de Barneveldgroep, 670 Joodse Nederlanders die in de Tweede Wereldoorlog gezamenlijk in concentratiekampen verbleven en de oorlog overleefden.

“Zonder de oorlog was ik er niet geweest”, vertelt Félines grootvader Ronald Israëls, “en Féline dus ook niet. Dat zowel het gezin van haar overgrootmoeder als het gezin van haar overgrootvader de route via Barneveld aflegde, is toeval. Beide gezinnen zijn na Barneveld via kamp Westerbork naar het Tsjechische Theresienstadt gedeporteerd, vanwaar ze naar Zwitserland konden ontkomen. Ze zijn geruild voor vrachtauto’s en medicijnen voor de Duitsers. Beide gezinnen hebben de oorlog overleefd. De meeste van hun andere familieleden – opa’s, oma’s, ooms, tantes, neven en nichten – zijn vermoord.

De dag dat Félines overgrootouders, mijn ouders, in het kamp in Barneveld aankwamen, zaten ze bij elkaar aan tafel. Ze waren 15 en 16 jaar. De rest van de tocht hebben ze samen afgelegd. Na de oorlog, in hun studententijd, zijn ze elkaar weer tegengekomen. Toen werden ze verliefd.

Ook al heb ik de oorlog niet meegemaakt, ik leefde als jongen in het besef dat mijn vrijheid me zomaar kon worden afgenomen. Dat is geen fijn gevoel. Ik vind het dan ook erg belangrijk dat iedereen vrij is. Ik heb mijn dochter, Félines moeder, geleerd dat discriminatie heel erg is.

Féline viert joodse feesten zoals joods Nieuwjaar en Pesach met mijn familie. Die feesten zijn heel gezellig. Bij Pesach stelt de jongste van het feest vier vragen in de vorm van een liedje. Dat heeft Féline het afgelopen jaar gezongen. Ik heb haar verteld dat het over vrijheid gaat; Pesach is een vrijheidsfeest. Vrijheid is er niet zomaar. Félines overgrootouders moesten onder dwang een lange en gevaarlijke reis naar Zwitserland maken om vrij te kunnen zijn. Mede daardoor kan zij nu spelen, en gaan en staan waar ze wil.”

Leah

leeft

5

jaar

in vrijheid

“Leah kan zonder zorgen naar school”

De familiegeschiedenis van Leah Sarican (5) staat in het teken van vluchten. De Armeense familie van haar vader ontvluchtte de discriminatie in Turkije en haar Joodse overgrootvader vertrok op de dag van de Duitse inval uit Nederland.

“Mijn vader komt uit Turkije. Daar werd hij gepest omdat hij Armeens was”, vertelt Nisan Sarican, de vader van Leah. “Als hij naar school liep, werd hij vaak geschopt of geslagen. Meisjes gingen helemaal niet naar school. Dat was te onveilig. Als ik Leah naar school breng, vind ik het een klein wonder dat zulke dingen hier niet gebeuren.

Leah’s moeder komt uit een deels Joodse familie. Haar Joodse opa ging op 10 mei 1940 met de auto naar Frankrijk. Dat was net op tijd. Daarna is hij doorgereisd naar Engeland. Als soldaat kwam hij weer terug in Nederland.

Mijn vrouw en ik vinden het belangrijk dat Leah straks weet waar ze vandaan komt, maar nu is ze nog te klein voor het hele verhaal. Ik was zelf ook nog jong toen mijn ouders het mij vertelden en ik vond het zwaar. Over de Holocaust en wat er met de familie van mijn vrouw gebeurd is, kun je in Nederland vrijuit praten, maar over de Armeense genocide in Turkije niet. Dat vind ik lastig. Ik ben blij dat Leah zonder zorgen naar school kan, maar dat is niet overal zo. Wij willen haar leren om mensen niet te beoordelen als lid van een groep, maar als individu. Dan wordt er hopelijk niemand meer gediscrimineerd omdat hij of zij Joods of Armeens is. Als je weet wat het is om niet in vrijheid te leven, waardeer je de vrijheid des te meer.”

Isaac

leeft

6

jaar

in vrijheid

“Onafhankelijk blijven en niet met alle winden meewaaien, dat zie ik terug in onze kinderen”

De familie van Isaac Kahlman (6) is een bron van verhalen over de strijd voor vrijheid: ze deden verzetswerk of vluchtten voor onderdrukking. Isaac vindt knutselen geweldig en wil uitvinder worden.

“Isaacs opa, mijn vader, vluchtte in 1968 uit Tsjechië naar Nederland om daar te gaan studeren”, zegt Isaacs moeder Julia Vytopil. “Mijn vader was 19 en het was het jaar van de Praagse Lente. Omdat hij misdienaar was geweest in de katholieke kerk, beperkte de overheid zijn kansen op een opleiding en werk.

Mijn vader wist niet meer van Nederland dan dat er windmolens waren. Dat had hij in het boek *De scheepsjongens van Bontekoe* gelezen. Negen jaar later kon hij pas weer op bezoek in zijn geboorteland. Isaac is in de zomervakantie vaak met ons naar Tsjechië geweest. We verbleven in het huis waar mijn vader is opgegroeid. De kinderen vinden het er heerlijk; er is veel ruimte, het is warm en we zwemmen in meertjes.

Isaacs overgrootvader, de vader van mijn moeder, was tijdens de Tweede Wereldoorlog betrokken bij het maken van een telexverbinding in Eindhoven waardoor er contact was met de regering in Londen. Zo zijn er mensenlevens gered.

Ook in mijn schoonfamilie spelen verzet en onafhankelijkheid een belangrijke rol. De opa van Isaacs vader moest in de Tweede Wereldoorlog in Berlijn voor de Duitsers werken. Tijdens een bombardement is hij gevlucht en terug naar huis gelopen. Dat duurde een half jaar. Op zijn tocht naar Nederland werd hij door goede Duitsers geholpen. Die is hij altijd dankbaar gebleven. De andere opa van Isaacs vader werkte op een distributiekantoor van voedselbonnen. Hij hield bonnen achter voor mensen die ondergedoken zaten.

Onafhankelijk blijven en niet met alle winden meewaaien, dat zie ik terug in onze kinderen. Zij kiezen ook hun eigen weg. Isaac wil uitvinder worden en vindt knutselen geweldig. Hij heeft een robot voor zijn opa geknutseld en ze hebben samen een tijdmachine gemaakt. Als hij groot is, wil hij een horloge uitvinden dat een nieuw mens tevoorschijn tovert of iemand die niet meer leeft, maar die je terug wilt zien. Het moet een horloge worden waarmee hij alles kan maken wat hij wil.”

Alexander

leeft

7

jaar

in vrijheid

“In Nederland mag iedereen worden wat hij wil”

De grootouders van Alexander Duffhues (7) kwamen in 1986 vanuit Hongarije naar Nederland. Omdat ze geen lid waren van de Communistische Partij, kon zijn opa zijn wetenschappelijke werk niet in vrijheid doen. Alexander is nu zo oud als zijn moeder toen. Van haar leert hij dat hij de vrijheid heeft om alles te worden wat hij wil. Maar dat hij wel altijd zijn best moet doen.

“In Hongarije was een groep mensen de baas en mijn opa vond sommige dingen daarvan wel goed, maar sommige ook niet. Toen mijn moeder klein was, zijn ze naar Nederland verhuisd. De spullen gingen met de vrachtwagen en zij ging met het vliegtuig naar Schiphol en toen met de auto naar Nijmegen. Daar ging opa op de universiteit werken. Mijn moeder zegt dat ze het toen heel leuk vond, want ze mocht in de cockpit kijken, maar ze is daarna niet zo vaak meer teruggegaan. Ik denk dat ze dat wel moeilijk vond.

Ik ben al een paar keer in Hongarije geweest. Ik kan ze niet goed verstaan, maar ze kunnen wel Lexie zeggen, dat is mijn bijnaam. Ik leer ook Hongaars praten en ik kan al tot tien tellen. Ik kan al een beetje Engels en dat kunnen mijn tantes ook.

Mijn opa praat er bijna nooit over met mij, maar ik weet wel dat hij vond dat er in Nederland meer vrijheid was. Mijn moeder zegt dat ik later naar de universiteit ga, maar ik wil liever wielrenner worden, zoals Mathieu van der Poel. Ik heb echt veel beenspieren en ik fiets heel veel. In Nederland hebben we afspraken gemaakt dat iedereen mag worden wat hij wil. Dus word ik wielrenner.

Mijn moeder zegt altijd dat ik kan doen wat ik wil: sporten, lezen, leren. ‘Je kunt alles,’ zegt ze tegen me, ‘ga het maar proberen.’ Maar ik moet van haar wel altijd mijn best doen.”

Lawi

leeft

8

jaar

in vrijheid

“Vrijheid is buiten kunnen spelen zonder oorlog”

De Koerdische moeder van Lawi Kader (8) vluchtte als meisje met haar familie voor de Iraakse dictator Saddam Hoessein naar Iran. Nu wonen Lawi en zijn moeder samen in Nederland.

“Vrijheid is veilig buiten kunnen spelen zonder oorlog, voldoende te eten hebben en blij kunnen zijn. Voor mijn familie in Irak was dat heel anders. Zij leefden lang in oorlog. Mijn moeder woonde vroeger in Irak, daar was dictator Saddam Hoessein de baas. Hij was heel slecht en had de Koerden tot vijand verklaard omdat ze een eigen stuk land wilden. Zijn soldaten waren heel gemeen. Ze hebben zelfs Koerden levend begraven.

Mijn moeder was 13 toen ze met haar ouders, broers en zussen de bergen in vluchtte naar Iran. Ze liepen mee in een mensenstroom, iedereen wilde naar de Iraanse grens. Onderweg bombardeerde een helikopter van Hoessein de stroom vluchtelingen. Mensen gingen dood, vrouwen en kinderen huilden en raakten elkaar kwijt. ’s Nachts sliepen ze dicht tegen elkaar aan op straat.

In Iran kregen ze te eten en een tent in een kamp. Na tien dagen mochten ze terug van Hoessein. Toen ze terugkwamen bij hun huis was alles gestolen en er was brand gesticht. Van haar lievelingspop vond mijn moeder alleen nog een plukje haar.

Mijn vader, ook Koerd, woonde al in Nederland en toen hij voor familiebezoek terugkwam naar Irak ontmoette hij mijn moeder. Samen zijn ze teruggegaan naar Nederland. Daar ben ik geboren. Toen ik bijna 2 was, overleed mijn vader aan kanker.

Mijn moeder was acht jaar lerares wiskunde in Irak, maar moet hier eerst wiskunde studeren voordat ze aan het werk kan. Naast haar studie loopt ze stage, leert ze Nederlands en verdiept ze zich in de scholen in Nederland. We proberen elk jaar terug te gaan naar Irak. Dan gaan we naar lekker veel pretparken. Als het er veilig zou zijn, zou mijn moeder wel terug willen. Maar dat gaat nog heel lang duren, denkt ze.”

Elias

leeft

9

jaar

in vrijheid

“Ik ben blij dat ik nu opgroei en niet in de Tweede Wereldoorlog”

De oma van Elias Canneman (9) schreef een boek over een Joodse kleuter die bij haar grootouders ondergedoken had gezeten. Eind 2019 nam zij de Yad Vashem-onderscheiding voor haar grootouders in ontvangst. Elias was bij de uitreiking aanwezig.

“De opa van mijn oma had een hele grote boerderij en wel negen kinderen. Er kwamen mensen langs om te vragen of er nog eentje bij mocht. Eerst zei hij tegen die mensen dat hij echt geen plek meer had. Maar toen die mensen weg wilden gaan, zei hij: ‘Wacht, stop eens even. We nemen hem toch!’ Dus hadden ze opeens tien kinderen!

Het jongetje was pas 2 jaar en heette eigenlijk Moshe, maar ze noemden hem Jopie want ze moesten wel geheimhouden dat hij Joods was. Er woonden ook Duitse soldaten in het huis en die vonden het een fantastisch idee van die meneer met dat snorretje om alle Joodse mensen naar een kamp te sturen.

Mijn oma heeft een boek over Jopie geschreven en is naar hem toe gegaan in Israël. Toen ze de Yad Vashem-medaille voor haar opa en oma kreeg, heeft ze een verhaaltje verteld over Jopie. Het is een grote medaille met daarop prikkeldraad en handen die dat weghalen. Dat betekent dat de wereld een vrije plek wordt. Er staat een tekst op in het Frans: ‘Wie een leven redt, redt de hele wereld.’

Ik ben heel blij dat ik nu opgroei en niet in de Tweede Wereldoorlog. Als iemand aan mij zou vragen of ik voor een baby’tje wil zorgen, zou ik het wel een beetje eng vinden. Daarom vind ik het heel goed wat de opa en oma van mijn oma hebben gedaan. Dat waren echte helden.

Ik ben vrij om te worden wat ik wil. Later wil ik in de dierentuin werken. De rode panda uit Artis is mijn favoriete dier. Jopie is ook dol op dieren. Hij heeft vijf papegaaien. Daarom heet het boek van mijn oma *De papegaaien van Moshe*.”

Ysze

leeft

18

jaar

in vrijheid

“Oma Rie naaide boodschappen in handdoeken”

De overgrootmoeder van Ysze Hoekstra (10) is de verzetsheldin Marie Blommaart. Op haar 99ste lobt ze nog met gemak een voetbal over hem heen.

“Mijn overgrootmoeder Marie Verbraeken-Blommaart, die ik oma Rie noem, was een soort verzetsstrijder. Ze werd er door haar ouders op uitgestuurd om verzetskrantjes rond te brengen. Ze wist niet wat erin stond. Later bleek dat ze van een verzetsclub kwamen die ook treinen opblies.

Mijn overgrootmoeder is door de Duitsers in de gevangenis opgesloten. Daar had ze een raam met tralies, de wc was een soort ijzeren prullenbak en ze droeg blauwwitte kleren. Oma Rie hielp vaak in de wasserette. Daar naaide ze boodschappen in handdoeken, zoals: ‘Hoi mam, het gaat goed met me.’ De man die de handdoeken uit de wasserette meenam, leverde ze bij haar ouders af. Hij nam dan weer brieven van thuis mee terug.

Oma Rie komt best vaak met de auto naar ons toe. Ze is 99 jaar en doet nog aan fitness. Ik was een keer bij mijn opa aan het voetballen, toen oma Rie kwam kijken. Ik passte de bal naar haar en zij lobde hem zo over mij heen. Dat was supergrappig.

Oma Rie vertelt vaak over de oorlog. Dat is voor haar een soort bevrijding. Ze mocht het er de eerste jaren na de oorlog van haar ouders niet over hebben. Die zeiden: ‘Laat het achter je.’

Ik weet niet wat ik gedaan zou hebben in de oorlog. Als ik in het verzet was gegaan, had ik opgepakt of doodgeschoten kunnen worden. Misschien had ik het wel gedaan als het Nederland zou helpen. Of als het van mijn ouders had gemoeten. Ik mag best veel. Veel meer dan ze in de oorlog mochten, denk ik. Ik mag voetballen en kan sporten. In de oorlog moesten kinderen de schuilkelder in omdat er bommen gegooid werden. Je kon zelfs in de gevangenis terechtkomen als je deed wat je wilde.”

Michael

leeft

11

jaar

in vrijheid

“Ik hoop dat ik later in een woonwagen kan wonen”

Michael Schmidt (11) woont met andere Sinti in een woonwagenkamp. Afgelopen zomer bezocht hij met zijn ouders Auschwitz, waar de grootouders van zijn oma zijn vermoord.

“Ons bezoek aan Auschwitz was spannend en heel naar. Het was alsof ik zelf naar het kamp was gebracht. Mijn betovergrootmoeder en -vader zijn daar vermoord. We zagen foto’s in Auschwitz waar zij op stonden.

Mijn vader heeft met andere familieleden een krans gelegd bij het monument op de Dam in Amsterdam om Sinti en Roma te herdenken die zijn omgekomen in de oorlog. Ik denk bij de twee minuten stilte aan de mensen die naar het kamp werden gebracht – hoe ze zich gevoeld moeten hebben. Mijn familie is opgepakt omdat de Duitsers dachten dat Sinti en Roma stalen, maar dat was helemaal niet waar. Ze probeerden te vluchten of zich, net als Anne Frank, te verstoppen, maar werden vaak gevonden door de Duitsers en soms verraden. Ik vind dat verschrikkelijk.

Vrijheid is voor mij dat je kan doen wat je wilt en dat je je niet opgesloten voelt. Ik woon in een woonwagenkamp met 37 woonwagens. Ik vind het daar leuk. Als ik op kamp ben, loop ik zo even bij familie of vrienden naar binnen zonder een afspraak te hoeven maken. En als ik naar buiten ga, kom ik altijd iemand tegen met wie ik kan spelen.

Vrijheid is ook dat je mag kiezen waar je woont. Helaas mogen wij niet kiezen waar onze wagen staat. De gemeente probeert ons in een huis te laten wonen, dat vind ik erg. Het is alsof wij wel de cultuur van de mensen bij de gemeente moeten respecteren, maar zij dat niet bij ons hoeven te doen. Dat is ongelijk. Mijn vader doet veel moeite om ervoor te zorgen dat Sinti-reizigers in een wagen kunnen blijven. Ik hoop dat ik later nog in een woonwagen kan wonen.”

Hakim

leeft

12

jaar

in vrijheid

“Als ze bang waren, gingen ze voetballen of muziek maken”

Hakim Radwan (12) mocht in 2019 de 5 mei-kinderlezing houden, waarin hij vertelde wat vrijheid voor hem betekent. Geloven wat je wilt bijvoorbeeld.

“Ik deed mee aan de 5 mei-kinderlezing omdat ik het belangrijk vind dat we vrijheid blijven vieren en de Tweede Wereldoorlog herdenken. Ik heb veel vrienden die gevlucht zijn uit landen waar ze niet vrij zijn. Als ze bang waren, gingen ze dingen doen die ze leuk vonden, zoals voetballen of muziek maken. Daardoor voelden ze zich beter en vrij. In de kinderlezing heb ik verteld dat iedereen zijn eigen vrijheid heeft. Soms moet je alleen even zoeken voor je jouw vrijheid vindt.

Sommige mensen denken dat moslims geen vrije godsdienst hebben, maar ik zie dat anders. Ik vind het fijn dat ik moslim ben, ook al vinden andere mensen dat minder prettig. In Nederland mag je gelukkig geloven wat je wilt. Als wij met de familie van mijn moeder – mijn grootouders, ooms, tantes, neven en nichten – aan tafel zitten, zijn we met moslims, katholieken, gereformeerden en niet-gelovigen. Dat gaat altijd goed. Mijn vader komt uit Egypte, daar woont ook veel familie. Het is er altijd heel gezellig. We delen alles; als de eettafel te klein is, pakken we een plastic kleed zodat we met zijn allen op de grond kunnen eten.

Ik luister graag naar de verhalen van mijn Nederlandse opa en oma over de Tweede Wereldoorlog. De vader van mijn oma was tijdens de mobilisatie gelegerd op de Grebbeberg. Toen Schiphol gebombardeerd was, wist hij niet hoe het met zijn gezin ging. Zijn vrouw zat met hun drie kinderen op hun boerderij tussen Amsterdam en Haarlem. Dat maakte hem zo bang dat hij in één nacht al zijn haar verloor, tot zijn wenkbrauwen aan toe. Dat je zo bang kan zijn, heeft veel indruk op me gemaakt.”

Daniel

leeft

13

jaar

in vrijheid

“Ik vraag me vaak af of ik in het verzet zou durven gaan”

De oma van Daniel van Cleef (13) deed verzetswerk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zij vertelde haar verhaal op zijn school toen hij in groep 8 zat. Hij verbaast zich altijd over wat er toen allemaal gebeurde.

“Mijn oma heeft op mijn basisschool verhalen over de oorlog verteld. De kinderen hingen aan haar lippen. Echt. Er werd maar doorgevraagd en zelfs de drukste kinderen waren stil. Ze had granaatscherven bij zich die we mochten doorgeven. Ze vertelde dat ze op straat liep toen het luchtalarm ging. Ze ging snel een portiek in om te schuilen toen er granaten ontploften. Later, toen ze die scherven wilde oppakken, heeft ze haar vingers verbrand. Zo heet waren ze.

Iedere dinsdagavond ben ik bij mijn oma en dan vertelt ze vaak een verhaal over de oorlog. Ik verbaas me altijd over wat er allemaal gebeurde. Zo stond er iemand voor de deur die de NSB-krant *Volk en Vaderland* wilde verkopen en ze durfde geen nee te zeggen. Je kon dus niet eens zelf kiezen welke krant je wilde lezen!

Mijn oma vertelde dat ze gevraagd werd om verzetswerk te doen en dat deed ze gewoon. Ze was koerierster. Ik vraag me vaak af of ik in het verzet zou durven gaan. Ik ben geen held. Ik zou niet mijn buren verraden als ze Joods zijn, maar ik zou ook niet het spoor opblazen zodat er geen Joden meer vervoerd kunnen worden, bijvoorbeeld.

Mijn opa was Joods en hij heeft ondergedoken gezeten. Dat was voordat hij mijn oma leerde kennen. Hij zei tegen zijn ouders: ‘Ik ga onderduiken, dat moeten jullie ook doen.’ Dat hebben ze niet gedaan. Toen mijn opa terugkwam, woonden er andere mensen in zijn ouderlijk huis. Hij ging naar een vriendin toe en zei: ‘Ik heb helemaal niets meer.’ De moeder van die vriendin zei toen: ‘Doe dan je jas maar uit.’ Die zin is mij heel erg bijgebleven.”

Zwaantje

leeft

14

jaar

in vrijheid

“Baka voelt zich Joegoslavisch, haar zus juist Kroatisch”

De overgrootvader van Zwaantje Kraaipoel (14) was tijdens de Tweede Wereldoorlog legerarts voor de Joegoslavische partizanen. In 1957 kwam hij naar Nederland. Omdat hij geen lid wilde worden van de Communistische Partij, was hij niet meer welkom in zijn eigen land.

“Mijn oma – we noemen haar baka (dat is Joegoslavisch voor oma) – was 10 jaar toen ze met haar zusje en moeder op bezoek naar Nederland kwam, omdat haar vader hier als arts werkte. Het verhaal gaat dat ze alleen een koffer met zomerjurkjes en een knuffel mee had. In Joegoslavië hadden ze tegen haar vader gezegd: ‘We hebben je hier nodig. Als je nu niet komt, kom dan maar nooit meer.’ In Nederland had hij net een verlenging van zijn contract getekend, dus zijn ze hier gebleven en konden ze niet meer terug.

Ik zie baka veel omdat ze elke twee weken op mijn jongere zusje en broertje past, maar ze vertelt niet veel over vroeger. Ik heb gehoord dat haar vader na de Tweede Wereldoorlog nachtmerries en angstaanvallen had, maar daar heeft zij nooit met hem over gepraat. Voor mijn oma was de oorlog in Joegoslavië in de jaren negentig heel moeilijk. Als we daar over beginnen, gaat ze huilen. Dat vind ik moeilijk om te zien, ik ga er dan niet op door.

Ze vertelt dus niet veel, maar elk jaar met Kerstmis komt het boven als ze met haar zus bij ons thuis komt. Baka voelt zich Joegoslavisch en is nooit meer teruggegaan, terwijl haar zus zich juist Kroatisch voelt en het land een paar keer per jaar bezoekt. Ieder kerstdiner gaat de discussie hierover. Er zal nooit een moment komen dat ze elkaar gelijk gaan geven.

Ik heb verder niet veel met Kroatië, ik krijg de cultuur niet echt mee. Ik spreek de taal niet en we zijn er nooit geweest. Mijn zusje Femmetje toont wel interesse en wil nu de taal leren en samen koken met baka. Door baka denk ik wel na over vrijheid. Ik hoefde op mijn tiende niet naar een ander land te verhuizen. Ik kan zo de stad in fietsen naar vriendinnen en over alles praten. Dat is voor mij vrijheid.”

Ziva

leeft

15

jaar

in vrijheid

“Ik mag mijn eigen keuzes maken”

Ziva Henry (15) voetbalt en zit bij de landelijke selectie meisjes onder 16. Haar opa zat als jonge jongen gescheiden van zijn familie in een jappenkamp. Haar moeder, Nicolette Goldsman, legde samen met haar opa een krans tijdens de herdenking van 2019.

“Het was nooit een vraag of ik als meisje wel mocht voetballen. Onvrijheid ken ik niet. Ik kan doen wat ik het liefste wil en aantrekken waar ik zin in heb. Mijn opa zat in de oorlog in een jappenkamp. Eerst met zijn moeder en zusje, later in zijn eentje in een mannenkamp. Zijn vader zat weer ergens anders. Hij was 12 en wist niet hoe het met zijn familie ging. Als je nu 12 bent, dan woon je bij je gezin en heb je je moeder nodig, maar hij was helemaal alleen.

Nog steeds is eten heel belangrijk voor hem, want in het kamp had hij altijd honger. Hij houdt heel erg van koken en maakt altijd Indische maaltijden voor ons. Zijn sotosoep en zijn rendang vind ik heerlijk. Hij kookt graag voor ons, omdat hij weet dat wij het lekker vinden. Toen de oorlog afgelopen was is hij lopend naar het vrouwenkamp gegaan. Daar vond hij zijn moeder en zusje terug. Een paar dagen later kwam er een vrachtauto aan en daar stapte zijn vader uit.

Als ik dat verhaal hoor, realiseer ik me dat ik geluk heb dat ik in vrijheid mag leven. Hier mogen wij onze eigen keuzes maken. Als je op voetbal wilt, dan ga je op voetbal, of je nou een meisje bent of een jongen. Dat vind ik heel gewoon, maar als ik er over na ga denken dan weet ik dat ik daar eigenlijk geluk mee heb. We moeten daarom blij zijn dat we hier wel vrij zijn en ervan genieten.”

Ted

leeft

16

jaar

in vrijheid

“Misschien had ik wel hetzelfde gedaan”

Ted van de Ven (16) legde met haar oma Koosje van de Ven (93) een krans voor alle omgekomen burgers tijdens de Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam. Koosje hielp als 17-jarig meisje het verzet in het Limburgse Kronenberg.

“Mijn oma woonde in een afgelegen boerderij aan de rand van het bos in Kronenberg. Daar zaten Engelse piloten en een Duitse deserteur ondergedoken. Ze hadden een soort hok voor ze gebouwd. Er zaten meer mensen in dat bos ondergedoken, die werden soms ook naar dat hok verplaatst als het te riskant werd op een andere onderduikplek. Mijn oma bracht ze eten en drinken. Daarvoor moest ze langs het afweergeschut, een kanon en zoeklicht langs de bosweg.

Mijn oma was toen ongeveer net zo oud als ik nu. Ze dacht er niet bij na, maar deed het gewoon. Misschien zou ik dat ook wel gedaan hebben. Mijn oma zag misschien het gevaar niet. Als ze nu denkt aan wat er fout had kunnen gaan, wordt ze heel onrustig.
Eén keer is het echt bijna mis gegaan. Mijn oma wilde op een zondagochtend kerkgangers in haar dorp waarschuwen voor een razzia. Een Duitser had dit in de gaten en zette een geweer tegen haar hoofd. Als hij had doorgezet, was ze er niet meer geweest.

Ik was erg onder de indruk toen ik als 12-jarig meisje van mijn ouders hoorde dat oma het verzet had geholpen. Ik kan me niet voorstellen dat anderen zeggen hoe je moet leven en dat je wordt opgepakt als je niet gehoorzaamt. Vrijheid is voor mij leven zonder angst en zonder dat iemand je voorschrijft hoe je moet leven. Ik ben heel vrij opgevoed, mag zijn wie ik wil en geloven wat ik wil. Dat vind ik heel belangrijk.

Mijn oma noemt zichzelf een kleine schakel, maar ik vind haar heel moedig. Ze is nog steeds erg ondernemend. Ze rijdt auto en gaat naar de bruiloft van een van haar kleinkinderen in Turkije. Ze vindt het belangrijk dat het verhaal over de Tweede Wereldoorlog wordt doorverteld. Daarom vroeg ze mij als haar jongste kleinkind om met haar de krans namens het verzet te leggen. En vindt ze het fijn dat ik dit verhaal vertel.”

Zoë

leeft

17

jaar

in vrijheid

“Mijn opa houdt niet van oud en nieuw, vanwege al die knallen”

De opa van Zoë Alfons (17) was tijdens de Eerste Golfoorlog in Irak en is onder andere naar Cambodja geweest. In 2018 legden ze tijdens de Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam samen een krans voor omgekomen militairen en koopvaardijpersoneel.

“Mijn opa houdt niet van oud en nieuw, vanwege al die knallen. Dat vindt hij niet fijn, dus dan wil ik niet doorvragen over hoe het op zijn missies was. Hij vertelt ons wel over de leuke dingen, over grapjes die hij met zijn collega’s maakte. Omdat ik niet van melk houd, plaagt hij me vaak en zegt: ‘Wij waren dolblij als we een glas melk kregen!’

Toen we kleiner waren gaf hij ons soms stickers of posters en dan vertelde hij daar iets over. Mijn broertje heeft een keer een echte veldfles van hem gekregen, daar was hij heel blij mee.

Mijn moeder heeft me verteld dat zij vroeger vaak heel lang niets van haar vader hoorde. Dat lijkt me heel moeilijk. Ze schreven wel brieven, maar die deden er heel lang over. Er waren natuurlijk geen mobiele telefoons of sociale media, dus ze kon ook niet zien waar hij was en of hij nog leefde.

Als ik aan de bevrijding denk, dan denk ik vooral aan de dag dat ik met mijn opa de krans heb gelegd en mocht vertellen dat hij voor onze vrijheid heeft gevochten. We gingen eerst oefenen en daarna kregen we een heel chic diner met allerlei eten dat we anders nooit krijgen. Daarna gingen we naar de Nieuwe Kerk en naar de Dam. Eerst legden de koning en de koningin een krans en daarna wij. Na afloop heb ik kort met koningin Máxima gepraat. Dat was heel bijzonder. Hoeveel mensen kunnen dat zeggen, dat ze met de koningin gepraat hebben?”

Daniël

leeft

18

jaar

in vrijheid

“Ik heb nu ongeveer dezelfde leeftijd als mijn grootvader in de oorlog”

Daniël van Dobbenburgh (18) is de achterkleinzoon van Hans baron van Sytzama. Die werd samen met verzetsmensen uit Oost-Nederland opgepakt en, na drie dagen te zijn gemarteld, gedood door een Nederlandse SS’er. Het was twee weken voor de bevrijding.

“Mijn grootvader was 17 jaar toen hij samen met zijn vader gevangen zat en hij heeft zijn vader gezien nadat die gemarteld was. Ik heb nu ongeveer dezelfde leeftijd als mijn grootvader toen, maar kan me niet echt verplaatsen in zijn leven. Het is zo verdrietig. Mijn grootmoeder heeft pas onlangs verteld dat mijn grootvader er tot zijn veertigste nachtmerries van had. Ik was 2 jaar toen mijn grootvader overleed, maar ik merk wel dat zijn oorlogservaringen veel invloed hebben gehad op onze familie. Mijn moeder is opgevoed door een man die een heel bepalend deel van zijn leven niet had verwerkt. De gebeurtenis was zo afschuwelijk dat die doortrilde in latere generaties.

Er is wel een interview met mijn grootvader waardoor ik een klein beetje een beeld van hem heb gekregen. Net als zijn eigen vader was hij een grote, enigszins autoritaire man die een boerenbedrijf had en bestuursfuncties vervulde. Mijn grootvader vertelt in dat interview dat hij na de oorlog in staat was zonder therapeutische hulp door te gaan. Zo’n mentaliteit van ‘ik kan het zelf’ past wel bij zo’n persoonlijkheid.

Je kunt je afvragen of die aanpak wel heeft gewerkt. Ik denk dat het beter was geweest als hij wel over die traumatische gebeurtenis gepraat had, maar het leven ging door. Na de oorlog moest alles weer worden opgebouwd en er was weinig ruimte voor zulke verschrikkelijke verhalen. Hoe kun je doorgaan als je met eigen ogen hebt gezien tot wat voor vreselijke dingen mensen in staat zijn als ze macht hebben over andere mensen?

Vrijheid is voor mij dat ik kritiek kan hebben op bijvoorbeeld het schoolsysteem, zonder dat het gevolgen heeft. Vrijheid van meningsuiting geeft ook keuzevrijheid. Als je niet kan denken en spreken over wat een goede keuze is, kun je die ook niet maken.”

Maureen

leeft

19

jaar

in vrijheid

“Wij kunnen nu in vrijheid leven omdat anderen zich daarvoor hebben ingezet”

Maureen de Witte (19) was in 2019 de winnaar van de poëziewedstrijd ‘Dichter bij 4 mei’. Ze mocht haar gedicht ‘Eén keer vaker’ voordragen tijdens de Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam.

“In mijn gedicht heb ik het over de foto van mijn opa in uniform. Dat gaat niet over mijn eigen opa, die heb ik nooit gekend en er zijn niet veel verhalen over hem bekend. Ik heb me ingeleefd in mensen die wél een familieverhaal hebben en een foto die daar aan herinnert. Daarna heb ik het persoonlijke groter gemaakt door er een algemene boodschap aan toe te voegen, namelijk dat we de herinnering levend moeten houden.

Ik vond het altijd al interessant om over de oorlog te lezen en heb veel respect voor de mensen die hun leven hebben gegeven voor onze vrijheid. De musical *Soldaat van Oranje* spreekt me ook erg aan, dat gaat ook over de keuzes die mensen maken. Zou ik het lef hebben gehad om in het verzet te gaan? Het is heel makkelijk om nu te zeggen dat je het goede zou hebben gedaan, maar daar heb je geen weet van.

Tijdens een herdenking is het mooi om stil te staan bij al deze mensen die in verzet kwamen. Ik schrijf ook: ‘Eén keer vaker denken aan die verleden tijd’, en dat het eigenlijk geen verleden tijd is. Wij kunnen nu in vrijheid leven omdat anderen zich daarvoor hebben ingezet en dat voor elkaar hebben gekregen.

Vrijheid is voor mij dat ik naar buiten kan lopen als het mooi weer is, dat ik kan genieten van mooie dingen zonder dat ik bang hoef te zijn dat het oorlog is. Ook het feit dat ik op de Dam heb mogen staan om mijn gedicht voor te dragen, hoort bij vrijheid. Het is nooit verkeerd om respect te tonen voor anderen. Dat moeten we altijd blijven doen.”

Jahkini

leeft

20

jaar

in vrijheid

“Ik ben trots op alle jongeren die ik heb gesproken”

Jahkini Bisselink (20) was twee jaar lang jongerenvertegenwoordiger van Nederland bij de Verenigde Naties. In die periode sprak ze met duizenden jongeren over grote thema’s, die ze op haar beurt weer persoonlijk probeerde te maken.

“Als jongerenvertegenwoordiger probeerde ik een brug te vormen tussen Nederlandse jongeren en de internationale politiek van de Verenigde Naties (VN). Tussen 2017 en 2019 heb ik veel gastlessen gegeven op plekken waar jongeren komen, van scholen tot gesloten inrichtingen. Daar gingen we in gesprek over grote thema’s als gewelddadig extremisme en sociale polarisatie en hadden we het over mogelijke oorzaken en oplossingen. Die nam ik dan weer mee naar de VN.

Het is natuurlijk lastig om te meten of we echt verschil maken, maar als ik later van docenten hoor dat de discussie in andere lessen nog is doorgegaan, vind ik dat heel tof om te horen. En soms zijn er jongeren die gaan solliciteren voor een werkgroep of die subsidie aanvragen voor een project.

Ik was pas 18 toen ik solliciteerde en dacht dat ik geen enkele kans zou maken. Ik zat nog op de middelbare school en was wel actief bij War Child en Jongeren Milieu Actief, maar de VN is wel van een heel ander niveau. Later hoorde ik dat ze mij hebben gekozen omdat ik kan *connecten* met de jongeren en een herkenbaar verhaal kan houden.

Het is lastig om te meten hoeveel impact je hebt. Wat we bij de VN doen kan behoorlijk abstract zijn, daarom is het goed als je grote onderwerpen persoonlijk durft te maken. Zelf ben ik opgegroeid in het multiculturele Amsterdam, maar als ik met mijn Guyaanse vader door de stad loop, word ik veel vaker door de politie staande gehouden dan met mijn Achterhoekse moeder. Ik ken beide perspectieven en wil over allebei graag vertellen.

Ik ben trots op alle jongeren die ik heb gesproken. Hopelijk heb ik er een paar aan het denken gezet en laten zien dat de thema’s die bij de VN spelen ook voor hen heel relevant zijn.”

Thomas

leeft

21

jaar

in vrijheid

“We strijden voor een wereld waarin mensen in vrijheid en veiligheid kunnen leven”

Thomas Dorreboom (21) dient, net als zijn opa 53 jaar geleden deed, bij het 45 Pantserinfanteriebataljon Regiment Oranje Gelderland. Binnenkort wordt hij voor het eerst uitgezonden naar Afghanistan.

“Mijn opa is een militair in hart en nieren. Ook mijn andere opa heeft een militair verleden, net als een paar ooms, en mijn vader is piloot. Met zo’n familie is het niet vreemd dat ik van jongs af aan militair wilde worden. Ik ben opgegroeid met hun verhalen over kameraadschap.

Ik wilde sowieso een gevechtsfunctie bij de infanterie. Dat is het meest stoere onderdeel in mijn ogen, daar kan ik mijn energie kwijt. Bovendien ben je bezig met het waarborgen van de veiligheid van je kameraden, je land en je bondgenoten. We strijden voor een wereld waarin mensen in vrijheid en veiligheid kunnen leven.

Voor mijn opa was het een emotioneel moment toen ik bij ‘zijn’ regiment werd beëdigd. Kort daarna ben ik met hem meegegaan naar de herdenking van zijn kameraden die zijn omgekomen in Suriname toen ze daar zaten met hun troepenmacht. Dat is echt een deel van zijn identiteit geworden. Hij krijgt altijd tranen in zijn ogen als we het over die tijd hebben. Ik vond het mooi om al die oude maten bij elkaar te zien.

Als ik naar Afghanistan word uitgezonden, ben ik vier maanden weg van familie, vrienden en mijn vriendin. Dat heb ik er allemaal voor over; ik wil graag deel uitmaken van een groep die strijdt tegen terrorisme. Mijn omgeving steunt me. Alleen mijn vader heeft openlijk uitgesproken dat hij het vervelend vindt dat ik naar dit land ga, omdat je wel eens hoort dat er een auto op een bom rijdt. Dat zou natuurlijk verschrikkelijk zijn, maar ik kan hier ook geschept worden door een auto. Dan ben ik liever tot mijn laatste ademtocht bezig met de strijd voor vrijheid.”

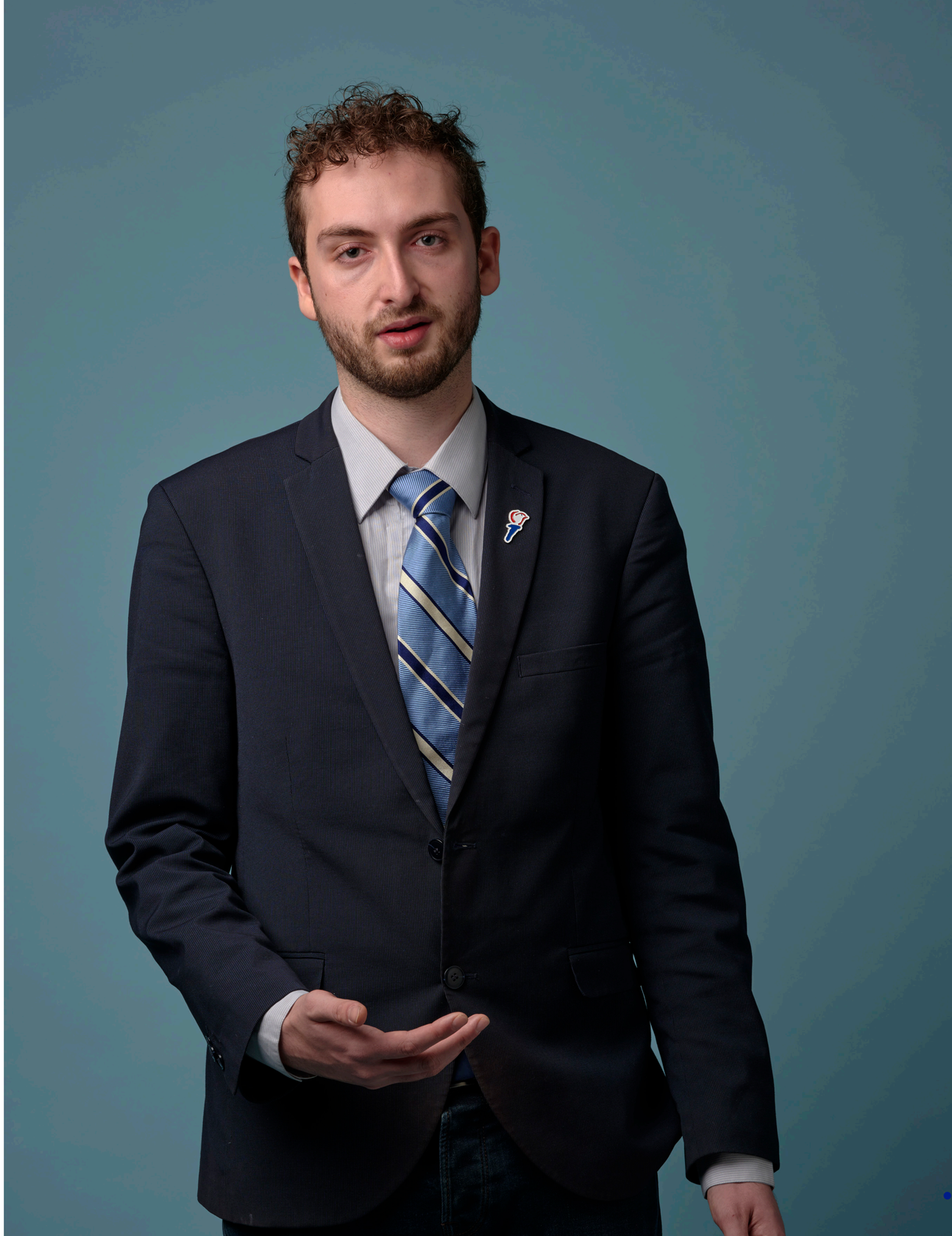
Daniël

leeft

22

jaar

in vrijheid

“Op straat draag ik geen keppeltje. Dat is niet veilig”

Daniël de Gorter (22) is de kleinzoon van Channah Walvisch, die als klein meisje zag hoe haar vader in een vrachtwagen werd gegooid en afgevoerd. Voor Daniël is het antisemitisme iedere dag nog overal aanwezig.

“Voor mijn oma is antisemitisme nooit weggeweest. Ook, of misschien wel juist, na de oorlog werd zij zwaar gediscrimineerd en ook wij hebben daar nog dagelijks mee te maken. Ik ben religieus, maar op straat draag ik geen keppeltje. Dat is niet veilig. Mijn opa heeft een keer in de trein klappen gehad vanwege zijn keppel. Die keuze om in het openbaar niets te dragen, maak ik niet alleen voor mezelf, maar ook voor de veiligheid van mijn vriendin, mijn zusje en andere dierbaren. Het is de realiteit en die is treurig, maar ik moet daar verantwoordelijk mee omgaan.

Als kind werd ik regelmatig uitgescholden omdat ik Joods ben en in mijn puberteit ben ik daar heel gedeprimeerd over geweest. Ik had het gevoel dat de maatschappij waarin ik leefde me niet wilde accepteren. Naarmate ik ouder werd, omarmde ik dat deel van mezelf juist. Ik kan de situatie niet in mijn eentje veranderen, dus ik probeer er zo goed mogelijk op te anticiperen. Als ik zonder gevaar mijn Joodse identiteit kan uitdragen, doe ik dat. Als dat niet kan, doe ik het niet.

Dat is het compromis dat ik sluit om hier te kunnen leven. Tegelijkertijd is het de voornaamste reden waarom ik ooit weg zou willen. Ik wil mijn kinderen niet laten opgroeien in een land waar ze niet zichzelf kunnen zijn.

Voor het project *Gelijk = Gelijk* kom ik op basisscholen kinderen en leerkrachten tegen die nog nooit met een Joods iemand gepraat hebben. Alleen al door kennis te maken met elkaar, nemen we veel vooroordelen weg.”

Maan

leeft

23

jaar

in vrijheid

“Bij ons afscheid wenste hij me veel vrijheid toe”

Zangeres Maan de Steenwinkel (23) trad in 2018 op tijdens het 5 mei-concert en was in 2019 Ambassadeur van de Vrijheid. Om invulling te geven aan haar ambassadeurschap sprak ze met een verzetsheld en een veteraan.

“Ik besef heel goed dat ik tot de laatste generatie behoor die in levenden lijve mensen kan ontmoeten die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt. Zo heb ik verzetsman Jan de Vaal, zijn bijnaam is Skippy, ontmoet. Hij is destijds opgepakt en heeft twee kampen overleefd. Hij wist er nog zoveel van en ik zag de pijn in zijn ogen als hij over alle gruwelijkheden vertelde. Het zal altijd een deel van hem zijn. Dat maakte veel indruk. Toen ik tranen in mijn ogen kreeg, zei hij: ‘Lieverd, niet huilen hoor.’ Bij ons afscheid wenste hij me veel vrijheid toe. Zoiets heeft nog nooit iemand tegen me gezegd.

Mijn andere ontmoeting was met Dayrohn, een oorlogsveteraan die in 2018 naar Afghanistan is uitgezonden. Hij kan niet tegen onrecht en is bereid zijn leven te geven zodat wij veilig kunnen slapen. Dat maakt het heel persoonlijk, want ik voel me ook echt veilig. Dat kan dankzij mensen zoals Dayrohn, die op een afstand voor ons vechten zonder dat wij het doorhebben. Ik heb hem meegenomen naar de Bevrijdingsfestivals waar hij na afloop een groot applaus kreeg. Dat ontroerde hem, hij was nog nooit bedankt voor zijn inzet. Terwijl ik na elk lied applaus krijg, verdient hij het in mijn ogen pas echt.

Ik ben blij dat ik deze twee heel verschillende mensen heb kunnen spreken. Mijn boodschap aan mensen van mijn generatie is dat ze de kans moeten pakken om nog met hun opa’s en oma’s over de Tweede Wereldoorlog te praten. Neem het in je op en vertel het later weer door aan jouw kinderen. We moeten altijd blijven herdenken en de verhalen doorgeven. Dat voel ik echt ten diepste, hopelijk inspireer ik anderen om hetzelfde te doen.”

Snelle

leeft

24

jaar

in vrijheid

“Dat ik liedjes kan schrijven over wat ik wil, dat is vrijheid voor mij”

Lars Bos (24), beter bekend als rapper Snelle, is Ambassadeur van de Vrijheid in 2020. In aanloop naar 4 en 5 mei 2019 schreef hij, in samenwerking met het Veteraneninstituut en drie andere artiesten, vier liedjes over het thema.

“Voor het veteranenproject heb ik met de veteraan Luuk Elshout gesproken. Hij is een jonge gast van 33 die in Afghanistan op een bermbom is gereden. Door zijn verwondingen stopte zijn loopbaan als militair. Ondanks alle ellende heeft Luuk ook positieve herinneringen aan zijn tijd daar. Hij zou zo weer terug willen, zegt hij, naar de broederschap met zijn kameraden. Daar gaat het lied *Samen* over.

Het is een grote eer dat ik als ambassadeur de jonge generatie mag inspireren. Op 4 mei denk ik allereerst aan mijn opa, die me altijd verhalen over de Hongerwinter vertelde. Hij moest van Amsterdam helemaal naar Groningen lopen om aardappelen te halen. Ik besef nu pas dat hij nog maar een kind was in de oorlog. Behalve aan mijn opa denk ik aan alle slachtoffers van oorlogen of terroristische aanslagen. Dat is ook vrijheid, dat je mag denken aan wie je wil.

Vrijheid geeft mij de ruimte en inspiratie om liedjes te schrijven. Af en toe trek ik aan de bel bij mijn manager als ik het te druk heb, anders kan ik niet functioneren. Ik heb een gestructureerd leven, maar juist door opeens impulsieve keuzes te maken, kan ik creatief zijn.

Dat ik liedjes kan schrijven over wat ik wil, dat is vrijheid voor mij. Iedereen mag zeggen wat ’ie wil, maar het is aan de andere kant goed om empathisch te zijn en de ander in zijn waarde te laten. Dat gebeurde vroeger op school niet altijd bij mij; ik werd gepest, daarom zit dat zo hoog bij mij. Ik heb ook over van alles een mening, maar soms houd ik die voor me. Je hoeft je niet altijd uit te spreken.”

Anthony

leeft

25

jaar

in vrijheid

“De geschiedenis van mijn familie vormt een groot deel van mijn identiteit”

Paul Joseph, de opa van Anthony Gosler (25), vluchtte als kind met zijn ouders via België en Frankrijk naar Zwitserland. Voor zijn 80ste verjaardag maakte hij de documentaire *Het eerbetoon*, waarin hij die hele tocht opnieuw aflegt.

“Ik weet niet wat vrijheid is. Dat weet je alleen als die je ontnomen wordt. Mijn grootouders zullen nooit meer echt vrij zijn. Ze krijgen hun tijdens de Holocaust verloren familieleden niet meer terug en raken de angst en trauma’s die ze in de oorlog hebben opgelopen nooit meer kwijt. Natuurlijk zijn ze nu vrij om te doen en te laten wat ze willen, maar ze leven in een mentale kooi waar ze niet meer uit kunnen.

Voor de film *Het eerbetoon* heeft mijn opa de vluchtroute nagereisd. Wat me het meeste trof, was de altijd aanwezige angst. Ze moesten vertrouwen op mensen die hen wilden helpen, maar die soms niet kwamen opdagen. Anderen bleken bereid hen voor een paar gulden te verraden.

Mijn opa heeft veel details in de film gestopt, maar wij van de jongere generatie zullen nooit de spanning, de emotie en de angst kunnen navoelen die zij destijds gevoeld moeten hebben. Dat is het logische gevolg van een oorlog die nu 75 jaar geleden geëindigd is; er zijn steeds minder mensen die het uit eigen ervaring kunnen navertellen.

Daarom vind ik dat mijn generatie de maatschappelijke opdracht heeft om wat er nog wel is zo accuraat mogelijk door te vertellen. De geschiedenis van mijn familie vormt een groot deel van mijn identiteit. Voor mij zal de oorlog nooit voltooid verleden tijd zijn. Door alles wat er gebeurd is, besef ik hoe kostbaar vrijheid is en hoe snel die weer kan verdwijnen.”

Edward

leeft

26

jaar

in vrijheid

“Als er één plek is waar je je vrij kunt voelen, is het Amsterdam”

De familie van zijn Joodse moeder vluchtte uit Irak, die van zijn Joodse vader vanuit Marokko. Inmiddels woont de familie van Edward Obadia (26) verspreid over heel Europa, maar hij voelt zich, ondanks de kleine Joodse gemeenschap, toch het meest vrij in Amsterdam.

“Mijn familie is niet vanwege de Tweede Wereldoorlog gevlucht, maar omdat het leven in die Arabische landen steeds moeilijker werd. Mijn vader was een van de eerste Marokkanen hier in Nederland. Mijn moeder reisde met haar familie alvast vooruit naar Amsterdam, omdat mijn opa in Bagdad moest wachten op zijn visum. Daar is hij onverwacht gestorven.

Ze zijn naar Europa gekomen en later naar Nederland, om te kunnen leven zoals ze zelf willen, maar ik zat op middelbare scholen waar ik beter niet kon zeggen dat ik Joods was. Daar zei ik alleen dat ik uit Irak en Marokko kom; dan dachten ze automatisch dat ik moslim was. Dat was puur een overlevingsstrategie; anders stond ik in mijn eentje tegenover achthonderd anderen.

Een belangrijk omslagpunt voor mij was de Israëlreis die ik met de Joodse jongerenvereniging Bne Akiwa heb gemaakt. We hebben met militairen in de woestijn geslapen, kibboetsen bezocht en met heel veel mensen gepraat. Daar voelde ik voor het eerst de vrijheid om te zijn wie ik ben. Omdat er altijd wel ergens een bar mitswa gevierd wordt in mijn familie, kom ik regelmatig in Parijs en Londen. De Joodse gemeenschappen daar zijn veel groter dan in Nederland, dus daar kun je meer jezelf zijn.

Ik ben niet erg religieus, maar ik wil de Joodse cultuur en religie graag doorgeven aan mijn kinderen. Daarom wil ik het liefst met een Joodse vrouw trouwen. Het is jammer dat de Joodse gemeenschap in Nederland niet zo groot is. Daar staat tegenover dat als er één plek op de wereld is waar je je vrij kunt voelen, het Amsterdam is. Ook als je Joods bent.”

Vincent

leeft

27

jaar

in vrijheid

“Bij de kranslegging merkte ik aan mijn oma hoe dit verdriet om haar broertje haar nog raakte”

Vincent Snoek (27) heeft in 2019 samen met zijn oma Cathy Snoek (92) een krans gelegd voor de omgekomen burgers. Cathy Snoek heeft in de oorlog haar broertje Marius verloren die werd doodgeschoten terwijl hij in de trein zat.

“Mijn oma Snoek heeft altijd over de oorlog gesproken met haar kleinkinderen. Ze vertelde dat ze tijdens het bombardement van Rotterdam met z’n allen in de kelder aan het schuilen waren en dat haar hondje Shemico trilde van angst. Naarmate ik ouder werd, besefte ik steeds meer hoe groot de impact van de oorlog op haar leven is geweest.

Zo had ze een speelkameraadje dat werd weggevoerd. Na de oorlog hoorde ze dat hij was vermoord in een kamp. Tijdens de Hongerwinter moest ze samen met haar zus op pad om eten te zoeken. Ze moesten steeds verder weg, omdat er in de stad nergens meer eten was. Vervolgens moesten ze ook op tijd weer binnen zijn van de bezetters, dus dat gaf veel stress. Op een avond liep ze naar beneden en zag haar vader huilen, uit wanhoop, omdat hij niet wist hoe hij zijn gezin moest voeden. Ze had haar vader nog nooit zien huilen.

Omdat het te gevaarlijk werd en het niet meer lukte om alle monden te voeden, hebben haar ouders de jongste kinderen van het gezin per trein naar het oosten van het land gestuurd. Daar zouden ze dan bij een boer kunnen aansterken. Die trein werd onder vuur genomen door een Engels jachtvliegtuig en daarbij is haar broertje Marius, die toen 13 was, omgekomen. Dat laat de volstrekte willekeur van oorlog zien. Je denkt als ouders iets goeds te doen voor de kinderen en dan overkomt hen het meest vreselijke.

Bij de kranslegging merkte ik aan mijn oma hoe dit verdriet om haar broertje haar zoveel jaar later nog raakte en een litteken heeft achtergelaten. Wel vond ze het heel mooi dat zijn naam werd genoemd. Voor haar was de cirkel toen rond.”

Marissa

leeft

28

jaar

in vrijheid

“Na de oorlog werden alle kindjes weer opgehaald, maar mijn oma niet”

De oma van Marissa Burgmeijer (28) kwam tijdens de Hongerwinter met honderd andere baby’s uit Amsterdam in Enkhuizen terecht. Daar werden ze opgevangen en gevoed. Na de oorlog kwamen haar ouders haar niet ophalen en groeide ze bij haar verzorgers op.

“Een boot met kleine kinderen was in maart 1945 onderweg naar Friesland, omdat in de stad niets meer te eten was. Op het IJsselmeer kwamen ze in een storm terecht en zijn ze in Enkhuizen gestrand. Die stad was de dag ervoor gebombardeerd, maar toen er omgeroepen werd dat er een boot vol kleine kinderen was aangekomen die eten, drinken en liefde nodig hadden, werden ze allemaal opgehaald. Het zou maar voor één of twee nachten zijn, maar ze zijn gebleven.

Mijn oma was zes maanden oud en heel erg zwak. Ze dachten dat ze de ochtend niet zou halen. Haar pleegouders hebben haar theelepeltjes verdunde melk gevoerd en daardoor heeft ze het gered. Toen de oorlog voorbij was, werden alle kindjes weer opgehaald, maar mijn oma niet.

In haar woonkamer hangt een lijstje met daarin de sokjes die ze aanhad toen ze in Enkhuizen aankwam. Als klein meisje ging ik daar natuurlijk vragen over stellen en ze is altijd heel open geweest over wat er gebeurd is.

Nu ik zelf moeder ben, raakt het verhaal me nog meer dan vroeger. Mijn oma zegt altijd dat ze het nergens beter had kunnen treffen dan bij haar pleegouders, maar ik kan me niet voorstellen dat het niets met je doet als je door je ouders bent achtergelaten.

Haar verhaal vormde de basis voor de theatervoorstelling *De thuishaaldertjes*. Voor de première had oma alle kinderen en kleinkinderen uitgenodigd en we hebben de voorstelling samen gezien. Toen zag ik haar wel een paar keer slikken.”

Liselotte

leeft

29

jaar

in vrijheid

“Het is belangrijk dat we over de oorlog blijven praten”

De opa van Liselotte Staal (29) vluchtte via Zwitserland naar Engeland. Over die tijd heeft hij nooit veel verteld. Dankzij zijn bestuursfunctie bij het Genootschap Engelandvaarders en later zijn studie Geschiedenis, kon hij zijn verhaal toch kwijt.

“Ik hoop dat mijn opa de viering van 75 jaar vrijheid nog mee gaat maken. Voor de laatste nog in leven zijnde Engelandvaarders is dat natuurlijk een heel bijzonder moment. Mijn opa is dol op geschiedenis en blijft daar maar over vertellen, maar over zijn eigen geschiedenis zegt hij niet zo veel.

In de loop van de jaren hebben we wel wat flarden gehoord. Toen wij jonger waren, hebben we op zolder een keer een pistool gevonden. Dat hebben we heel voorzichtig mee naar beneden genomen en gezegd: ‘Vertel nu maar eens hoe je hier aan bent gekomen.’ Mijn opa is voor de Arbeitseinsatz naar Duitsland gegaan en vandaar de Rijn overgezwommen naar Zwitserland. Daar is hij ondergebracht bij de familie Federer. Dat zijn we natuurlijk meteen gaan checken en het waren inderdaad de grootouders van Roger Federer, de bekende tennisser.

We gingen vaak op vakantie naar Normandië. Ik heb daar oorlogsstranden gezien en vele musea bezocht. Een vriend van mijn ouders had twee originele jeeps, waarvan er één op D-day aan land is gekomen. In de andere hebben wij allemaal onze eerste rijlessen gekregen.

De oorlog heeft ons land en de generaties boven ons gemaakt tot wie ze zijn en zij hebben ons weer gevormd. Daarom vind ik het belangrijk dat we erover blijven praten. Mijn opa heeft zijn oorlogservaringen en zijn levensverhaal aan het papier toevertrouwd. Daardoor kan ik het verhaal straks doorgeven aan mijn kinderen. Ik wil dat zij zich ook realiseren dat zij hun vrijheid te danken hebben aan dappere mensen als mijn opa.”

Jeffrey

leeft

30

jaar

in vrijheid

“Accepteren wie ik ben en wat ik kan, dat is voor mij vrijheid”

Jeffrey Vroegop (30) reed als 19-jarige militair op een bermbom in Afghanistan. Het zwaarst was accepteren dat hij zijn droom moest opgeven: bij de commando’s gaan.

“Ik was vroeger een flierefluiter, had nooit zin in school en klom liever in bomen. Mijn vader zei: ‘Dan ga je toch lekker bij Defensie’, net als hijzelf, mijn opa en mijn nicht. Ik kwam bij de Luchtmobiele Brigade terecht en vond het er hartstikke mooi, het sporten, de kameraadschap en het op oefening gaan in het buitenland. Mijn eerste uitzending was naar Afghanistan. Toen ik er drie maanden zat, zijn we op een bermbom gereden. Ik werd 25 meter uit het voertuig geslingerd, had een stalen scherf in mijn bovenbeen en voelde mijn benen niet meer. Gelukkig kwam ik er fysiek redelijk goed vanaf. Maar gaandeweg kwam ik erachter dat ik ook hersenletsel had opgelopen.

Met een beetje doen alsof er niets aan de hand was, heb ik het nog een aantal jaren vol kunnen houden bij Defensie. Maar uiteindelijk viel ik door de mand. Mijn ambitie om bij de commando’s te gaan, moest ik opgeven. Dat was heel zwaar. Ik zag in dat ik een andere richting moest gaan kiezen.

Ik ben een opleiding voor doktersassistent gaan volgen. Tijdens een stage vroeg een jongen of de Invictus Games – een multisportevenement voor mentaal of fysiek gewonde, of zieke militairen – niet iets voor mij was. Voornamelijk om hem een plezier te doen, ben ik eens gaan kijken. Na een paar keer meedoen werd ik geselecteerd voor de games in Australië. Dat was enorm zwaar en geweldig tegelijkertijd, en ik kon weer voor Nederland uitkomen.

Inmiddels accepteer ik wie ik ben en wat ik kan, dat is voor mij vrijheid. Ik ben gelukkig, ik heb een vrouw en een dochtertje van 2 en ik ga dit jaar weer meedoen met de Invictus Games.”

Frank

leeft

31

jaar

in vrijheid

“Vrijheid is voor mij dat ik met lange haren en nagellak over straat kan lopen”

Radio-dj Frank van der Lende (31) was in 2017 Ambassadeur van de Vrijheid. Zijn oma heeft als Joods meisje van zeven in de oorlog in verschillende kampen gezeten. Ze is als ruilmiddel gebruikt om Duitse gevangenen te bevrijden. Dat was haar redding. Haar moeder is in Sobibor vermoord.

“Mijn oma vertelde nooit over wat ze heeft meegemaakt in de oorlog, totdat ik een jaar of 22 was en in de nacht van 4 op 5 mei een radioprogramma presenteerde. Ik ben bij haar langsgegaan om haar hele verhaal te horen. Ze heeft alles heel feitelijk en chronologisch verteld, hoe ze van Antwerpen naar Amsterdam is gevlucht, daar zat ondergedoken en is opgepakt en werd meegenomen naar Westerbork. Later heb ik samen met haar Westerbork bezocht. Daar zag ik dat vooral het feit dat ze haar moeder is verloren, haar nog heel erg aangrijpt.

Dankzij mijn bekende kop heb ik een podium om haar verhalen door te geven. Ik voel dat als mijn taak omdat ze een van de allerlaatsten is die het kan navertellen. Het onderwerp blijft actueel; mijn oma begrijpt bijvoorbeeld niet dat we de grenzen sluiten voor vluchtelingen. Zij dankt er haar leven aan dat Zwitserland destijds zijn grenzen voor haar opende.

Door haar verhalen over uitsluiting trek ik mij racisme heel erg aan. Daarom vraag ik aandacht voor 75 jaar vrijheid. We moeten met elkaar leven, in plaats van elkaar uitsluiten. Vrijheid is voor mij dat ik met lange haren en nagellak over straat kan lopen zonder te worden opgepakt. Dat je kan zijn wie je wil zijn. Zeker met de wetenschap over wat mijn oma en haar familie is aangedaan, kan ik echt van vrijheid genieten. De vanzelfsprekendheid waarmee je op de fiets stapt, zonder grenscontroles, dat is ultieme vrijheid. Daar hoef je niet de hele tijd bij stil te staan, maar wel rond 4 en 5 mei. Dat moeten we altijd blijven doen.”

Toninho

leeft

32

jaar

in vrijheid

“Ik zou zo weer terug naar Afghanistan gaan”

Tijdens zijn eerste uitzending naar Afghanistan werd de jeep waarin Toninho Norden (32) zat, opgeblazen. Toch zou de veteraan infanterie zo weer teruggaan.

“Ik was 19 toen ik voor het eerst werd uitgezonden naar Afghanistan. Tijdens mijn opleiding heb ik gevechtshandelingen geleerd en ben ik gevormd. Ik was voor die tijd een beetje een straatjongen en vond het best moeilijk om gezag te accepteren. Afghanistan was mijn examen, dat was het echte werk. Ik had op tv gezien hoe het land er uitzag, maar als je er bent, word je overvallen door de hitte, de uitgestrekte woestijn en de ‘middeleeuwse’ beschaving.

Het gevoel van dreiging was er meteen. De vijand is niet herkenbaar aan een rood petje. Iemand die op het land werkt, kan zich ineens omdraaien, een wapen pakken en je neerschieten.

Ik reed in een jeep met een aantal collega’s terug het kamp in na een actie. We lachten om een grap. Toen hoorde ik een knal en werd de jeep opgeblazen. Ik werd wakker in een Nederlands ziekenhuis zonder mijn benen. Of dat de vrijheid waard is? Jazeker. Ik zou zo weer gaan. Voor de vrijheid van de Nederlandse burgers en door mijn plichtsbesef als militair.

Ik heb mijn benen verloren en dat is heel verdrietig, maar ik heb er ook veel goeds voor teruggekregen. Ik ben me ervan bewust hoe anderen leven, hoe onderdrukt zij waren en hoe vrij wij Nederlanders eigenlijk zijn. Vrijheid is voor mij dat ik me veilig voel, overal in Nederland. Als ik op het balkon sta en mijn kinderen beneden zie fietsen, voel ik me veilig. Ik kan gewoon met ze over straat gaan, ongeacht hoe ze eruitzien. Ik woon in Amsterdam, de mooiste stad van Nederland. We hebben hier een *Gay Pride*, je kunt demonstreren wanneer je wilt en in welk ander land kun je met een joint in je mond met de politie praten?”

Natascha

leeft

33

jaar

in vrijheid

“Herdenken is niet genoeg. We moeten ook naar het heden kijken”

Filmmaakster en schrijfster Natascha van Weezel (33) is het kleinkind van vier Holocaust-overlevenden. Ze maakte een documentaire over de derde generatie en schreef er een boek over.

“Op de basisschool vroeg ik me al af waarom andere kinderen zulke grote families hadden en ik niet. Mijn grootouders van beide kanten hebben de oorlog overleefd, maar het grootste deel van hun familie niet. Ik wist al jong wat er met onze familie is gebeurd en ging altijd mee naar herdenkingen. Met mijn oma heb ik veel over de oorlog gepraat.

Ik was altijd al geïnteresseerd in de oorlog. Het echte omslagpunt kwam toen ik 16 jaar was en me opgaf voor een reis naar Auschwitz. Ik wilde de laatste plaats zien waar de vermoorde mensen uit mijn familie waren geweest. Ik kwam terug met veel vragen en besprak die met mijn ouders. Het paste bij de zoektocht naar mijn identiteit.

Mijn vader – journalist Max van Weezel, die begin 2019 overleed – heeft me gestimuleerd om een boek over de derde generatie te schrijven. Ik had al een documentaire over het onderwerp gemaakt omdat ik me afvroeg of leeftijdgenoten ook beïnvloed werden door de oorlog.

Ik geef Vrijheidscolleges op scholen, omdat ik het belangrijk vind om de volgende generatie over mijn grootouders te vertellen. Ik heb de verhalen nog uit de eerste hand gehoord, maar de eerste generatie valt steeds meer weg. Bij de Tweede Wereldoorlog stilstaan is niet genoeg als je niet ook naar de huidige samenleving kijkt. Ik probeer de leerlingen mee te geven dat we waakzaam moeten blijven voor onrecht, racisme, ongelijkheid en demonisering van groepen. Het is er allemaal nog en daar strijd ik tegen. Als je iets ziet gebeuren, trek dan je mond open. Tijdens de vluchtelingencrisis heb ik me hard gemaakt voor de opvang en de dialoog. Als mensen in opstand komen tegen vluchtelingen, raakt mij dat persoonlijk. Als mijn grootouders destijds niet waren opgevangen, was ik er nu niet geweest. Voor mij kan er alleen vrijheid zijn als je een ander ook zijn vrijheid gunt.”

Claire

leeft

34

jaar

in vrijheid

“Het is een kwestie van geluk waar je wordt geboren”

Benamin Urich werkte drie jaar aan de Birma-spoorlijn, maar sprak nooit over de ontberingen uit die periode. Pas toen hij een serieuze operatie had ondergaan, kreeg hij de behoefte zijn verhaal aan zijn familie te vertellen. Zijn kleindochter Claire Poppelaars-Monnereau (34) legde in 2018 samen met hem een krans tijdens de Nationale Indiëherdenking.

“Mijn opa had heel lang gespaard voor een nieuwe fiets. Toen hij eindelijk geld genoeg had om er een te kopen, ging hij er na de capitulatie mee naar het stadhuis van Surabaya om zich daar als ex-militair te melden. Hij is meteen in een vrachtwagen afgevoerd naar een kamp. Die fiets heeft hij nooit meer teruggezien.

Hij heeft in verschillende kampen gezeten. Als hij over die tijd vertelde waren dat altijd grappige verhalen, bijvoorbeeld over het kattenkwaad dat hij uithaalde. Over de nare herinneringen sprak hij nooit, zelfs niet met zijn vrouw. Maar na die operatie besloot hij dat het tijd werd dat wij ook de andere verhalen kenden. Om de ellendige tijd te kunnen overleven, probeerde hij fysiek zo sterk mogelijk te blijven. Hij stal voedsel als dat mogelijk was en als een medegevangene er doorheen zat, nam hij het werk over. Zo trainde hij zichzelf.

Ik was altijd nieuwsgierig naar zijn verleden in de kampen, maar durfde er niet naar te vragen, juist omdat hij er nooit over sprak. Als we bij hem op bezoek zijn, is het altijd gezellig en vrolijk en ik wilde hem niet verdrietig maken. Maar nu hij er zelf over begonnen is, durf ik ook vragen te stellen.

Ik heb van huis uit meegekregen dat het een kwestie van geluk is waar je wordt geboren. Nu ik het verhaal van mijn opa heb gehoord, is dat besef nog sterker geworden. Iemand kan het aan je vertellen en je snapt hoe erg het is, maar als het iemand is overkomen die je heel goed kent, komt het pas echt dichtbij.”

Stef

leeft

35

jaar

in vrijheid

“Vrijheid is dat je kunt roepen wat je wilt”

Stef Traas (35) is directeur van het Bevrijdingsmuseum Zeeland in Nieuwdorp. Achter elk van de veertigduizend objecten schuilt een verhaal over de oorlog. Maar ook zijn eigen grootvaders gaven hun persoonlijke ervaringen aan hem door.

“Mijn vader is als jongetje begonnen met het verzamelen van oorlogsspullen. Dat heeft geresulteerd in een collectie van veertigduizend objecten. Het bijzondere aan de collectie is dat achter elk object een oorlogsverhaal zit. Het zijn kleine, persoonlijke verhalen. Juist die spreken ook een jonge generatie aan. Wij krijgen nog wekelijks objecten aangeboden van mensen die hun verhaal willen doorgeven. Dat is belangrijk omdat steeds meer mensen die de oorlog hebben meegemaakt, wegvallen.

We krijgen vaak de standaard voedselbonnen aangeboden, maar ook uitzonderlijke dingen zoals de Agfa-camera van Jos de Ligny. Zij was in 1944 een meisje van 17 en liep in klederdracht. Onder haar schort verborg ze een cameraatje waarmee ze voor het verzet stiekem foto’s maakte in het *Sperrgebiet*, verboden gebied voor gewone burgers. Ze heeft zelfs foto’s gemaakt toen de Duitsers een V2-raket Serooskerke binnenbrachten.

Mijn grootvader Lau Traas haalde als puber in de Tweede Wereldoorlog nog wel eens wat uit. Samen met een verzetsjongen werkte hij bij een appelboer. Onder werktijd pleegden ze klein verzet, ze pakten karabijnen af van Duitsers die aan het eten waren of stalen een kijkertje van een kanon in de polder.

Ook zat hij bij Bataljon Zeeland. Dat bestond uit zo’n duizend vrijwilligers die wilden meehelpen met de bevrijding van de rest van Nederland toen Zeeland al vrij was. In hun contract stond dat ze overal ter wereld moesten dienen waar de minister hen heen zou sturen. Toen werden ze uitgezonden naar Nederlands-Indië. Stel je voor: die uit de klei getrokken Zeeuwse burgerjongens stonden ineens in de jungle en raakten betrokken bij de politionele acties.

Voor mij is vrijheid dat je kunt gaan en staan waar je wilt, en roepen wat je wilt. Daar zit soms wel een grens aan, er is een fatsoensnorm. Maar het feit dat het kan, is mooi.”

Jordy

leeft

36

jaar

in vrijheid

“Wij maken wat we zelf vet vinden en iedereen is vrij om daarnaar te luisteren”

Jordy Huisman (36) is lid van het dj-trio Kris Kross Amsterdam. Zijn opa verbleef twee jaar als dienstplichtig militair in Nederlands-Indië. Daar maakte hij de strijd tussen de Indonesiërs en Nederlanders van dichtbij mee.

“De dienstplicht alleen al vind ik een voorbeeld van onvrijheid. Toen mijn opa jong was, moesten alle jongens in dienst, of ze daar nou zin in hadden of niet. De generatie van mijn opa werd dan ook nog eens helemaal naar Nederlands-Indië gestuurd om te vechten, terwijl die vaak geen idee had van wat ze daar te wachten stond.

Mijn opa kwam uit Wormerveer en zat bij de tweede lichting dienstplichtigen die in juni 1947 in Surabaya aankwam. Hij heeft een heel gedetailleerd dagboek bijgehouden over die tijd, toen gevochten werd om de onafhankelijkheid van Indonesië. Hij liep er vaak patrouilles en soms namen ze mensen gevangen. Aan het eind van zijn dienstperiode is hij jeepchauffeur geweest. Uit zijn dagboek blijkt ook dat hij verbaasd was dat er bij een nieuw peloton een jongen zat die net als hij uit Wormerveer kwam.

Dankzij het verhaal van mijn opa ben ik me er altijd bewust van geweest dat wij hier in vrijheid leven. Het is belangrijk dat we die verhalen blijven vertellen, zeker omdat de generatie die het zelf heeft meegemaakt er bijna niet meer is.

Met Kris Kross Amsterdam reis ik de hele wereld over. Wij kunnen de muziek maken die we willen. Dat lijkt heel vanzelfsprekend, maar in sommige Aziatische landen en ook in de VS worden soms teksten en clips gecensureerd. Als dat gebeurt, realiseer ik me des te beter hoe vrij wij hier in Nederland zijn.

Hier mogen en kunnen we onszelf zijn, ook in de muziek die we maken. Wij maken wat we zelf vet vinden en iedereen is vrij om daarnaar te luisteren of niet. Het is goed om er af en toe bij stil te staan dat dit niet overal zo vanzelfsprekend is.”

Lavinia

leeft

37

jaar

in vrijheid

“Vrijheid is de wetenschap dat er altijd iemand voor je is”

Lavinia Meijer (37) is harpiste en componiste. Ze is geboren in Zuid-Korea en werd op haar tweede geadopteerd door ouders in Nederland. Ruim tien jaar geleden ontmoette ze haar biologische vader in Seoul.

“Vrijheid is het vangnet dat mijn biologische vader nooit heeft gehad. Mijn ouders waren gescheiden en we bleven bij onze vader, omdat hij geld verdiende. Dat was gebruikelijk in Zuid-Korea in die tijd. Mijn vader moest ver van huis werken en kon niet voor ons zorgen. Hij moest de keuze maken die voor een ouder het meest onnatuurlijk is. Hij besloot mijn broer en mij af te staan voor adoptie, omdat we dan beter af zouden zijn.

Ik ben in Nederland opgegroeid in de wetenschap dat er altijd mensen zijn op wie ik kan rekenen. Dat is vrijheid voor mij. Mijn biologische vader heeft dat gevoel nooit gekend. Ook in tijden van oorlog moeten mensen keuzes maken waar wij ons nu geen voorstelling meer van kunnen maken.

Ik heb een deel van de muziek geschreven bij de documentaire *Truus’ Children*, die dit voorjaar verschijnt. Mijn talent inzetten voor een project als dit, is mijn manier om het gevoel van vrijheid door te geven. Truus Wijsmuller was een echte heldin. Voor en in de oorlog heeft ze rond de tienduizend Europese kinderen met de boot naar Engeland weten te krijgen. De meeste ouders hebben, net als mijn biologische vader destijds, hun kinderen op die boot gezet met het idee dat ze elders beter af waren.

Tijdens het componeren heb ik veel over Truus Wijsmuller en mijn biologische vader nagedacht. Daardoor realiseerde ik me nog meer dat het thema vrijheid als een rode draad door mijn leven loopt. Het is zo belangrijk dat we altijd over oorlog en vrijheid blijven praten. Alleen dan blijven we ons verbonden voelen met al die mensen, bekend en onbekend, die ervoor gezorgd hebben dat wij nu in vrijheid kunnen leven.”

Sabina

leeft

38

jaar

in vrijheid

“Vrijheid betekent dat je niet gedwongen wordt om je aan te passen”

“Toen ik een jaar of 10 was, merkte ik dat er op school weinig aandacht voor ons was als het over de Tweede Wereldoorlog ging, terwijl meer dan 95% van mijn familie is omgekomen tijdens die oorlog. De oud-journalist Max van den Berg gaf eens een gastles in mijn klas en na zijn verhaal ben ik opgestaan en heb gezegd: ‘En nu ben ik het zat! Het gaat nooit over ons. Onze familie is ook vermoord!’ Sindsdien kom ik eigenlijk altijd voor mijn mensen op. Max van den Berg heeft ons kamp bezocht en ik heb hem laatst nog een keer ontmoet. Hij heeft zich in ons verdiept en strijdt nog steeds voor mensenrechten. Hij is een voorbeeld voor me.

Als we het over vrijheid hebben moet ik eerlijk zeggen dat er voor onze bevolking geen sprake is geweest van bevrijding. We mochten niet rondreizen met onze wagens, waardoor mensen hun beroep niet konden uitoefenen. We werden weggestopt in kampen achter een slagboom. Door het vooroordeel dat we crimineel zijn, is het nog steeds lastig om werk te vinden. Voor mij betekent vrijheid dat je geaccepteerd wordt om wie je bent en niet dat je gedwongen wordt om je aan te passen en op te gaan in de massa. Vrijheid is integratie en geen assimilatie.

Ik strijd al zo lang tegen discriminatie, zoals het uitsterfbeleid. Dat hield in dat als er iemand overleed, er geen nieuwe persoon mocht komen wonen in de woonwagen. Zo verdwenen kampen en werden families uit elkaar gerukt. Onze mensen werden gedwongen om in huizen te gaan wonen. Tot aan Europa en de VN heb ik dit beleid aangevochten omdat het discriminerend is en ik heb gewonnen. Ook ben ik blij dat we sinds een paar jaar ook een plek hebben tijdens de Dodenherdenking op 4 mei op de Dam. Maar er is nog veel meer te doen.”

Sabina Achterbergh (38) is woordvoerder van de Vereniging Sinti, Roma en Woonwagenbewoners Nederland. In 2019 legde ze samen met haar oudtante tijdens de Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam een krans voor alle vervolgde Sinti en Roma.

Maaike

leeft

39

jaar

in vrijheid

“Raketten vallen gewoon terwijl ze aan het spelen zijn”

Veteraan Maaike Hoogewoning (39) wordt als militair operatieassistent door het ministerie van Defensie uitgezonden naar oorlogsgebieden. Als ‘Veteraan in de Klas’ vertelt ze schoolkinderen over haar werk.

“Schoolkinderen verwachten vaak een oudere man als veteraan. Ik vertel ze dat er ook jonge én vrouwelijke veteranen zijn. En ik leg uit dat zij vandaag misschien geen zin in school hadden, maar dat iedereen hier wel naar school kán. Kinderen op andere plekken in de wereld hebben die vrijheid niet, bijvoorbeeld omdat hun school is platgebombardeerd of omdat ze als meisje van elf uitgehuwelijkt zijn aan een man die hun vader had kunnen zijn. Ik vertel ze dat kinderen in oorlogsgebieden geen appje krijgen met de tekst ‘Kijk uit, er komt een raket aan!’ Dat ding valt gewoon terwijl ze aan het spelen zijn. Zoiets is natuurlijk niet te bevatten, maar ik hoop dat zo’n klas er toch even over nadenkt. En dat ze zich realiseren dat het niet vanzelfsprekend is dat wij hier in vrijheid kunnen leven.

Vorige week was ik een weekje weg. Toen ik terugkwam zei mijn jongste van vijf jaar: ‘Mama, ik heb je zo gemist.’ Dan denk ik: o jongen, je gaat het moeilijk krijgen als ik binnenkort twee maanden weg ben. Mijn kinderen zien dan elke avond die lege eettafelstoel. Als ik ze aan de telefoon heb, is het lastig. Maar ik vind het eerlijk gezegd ook best lekker om de dagelijkse routine te doorbreken. Dan ben ik even geen mama met elke ochtend om tien over zes mijn kind aan mijn bed, dan ben ik gewoon Maaike.

Vrijheid is voor mij kunnen zeggen en doen wat je wilt. Op mijn achtste ben ik gaan ijshockeyen. Het was eigenlijk geen meisjessport, maar mij leek het wel gaaf. Ik was het enige meisje in het team en niet zo meisjesachtig. Ik was en ben vooral praktisch ingesteld. Een handtas heb ik bijvoorbeeld niet. Ik zou niet weten wat ik daar in moet stoppen. Wat ik nodig heb, stop ik in mijn zakken.

Mijn kinderen zijn vrij in hun keuzes, maar ik leer ze bewust om te gaan met hun vrijheid. Als je niet ziek bent, ga je gewoon naar school. Ik probeer ze ook mee te geven hoe fijn het is dat we in een vrij land leven. Toen mijn zoon afgelopen week geen zin had om zich aan te kleden, ging hij lekker in zijn pyjama naar school.”

Karen

leeft

40

jaar

in vrijheid

“Laten we ons realiseren hoeveel mogelijkheden we hier tegenwoordig hebben”

De opa van Karen Achterberg (40) werd in de oorlog tewerkgesteld in Polen. Bij thuiskomst bleek zijn ouderlijk huis gebombardeerd door een Engels vliegtuig, waarbij zijn moeder en broertje waren omgekomen.

“Mijn opa Jan Schut was 17 jaar toen de oorlog uitbrak. Hij werd tewerkgesteld in Polen, tegen de Russische grens aan, en moest fabriekswerk doen. Het enige wat hij over die tijd zei, was: ‘De varkens hadden het beter.’

Hij was 22 toen hij terugkwam in Beekbergen. Als eerste kwam hij de postbode tegen, die hem direct het vreselijke nieuws vertelde dat zijn ouderlijk huis er niet meer was. Het was geraakt door een bom van de Engelsen. Het gezin zou beginnen met het middageten, één broertje was buiten aan het spelen en een ander broertje ging hem halen. Deze jongens zagen de bom op hun huis vallen. De aanwezige gezinsleden zijn met tafel en al door de vloer gezakt. Wonderbaarlijk genoeg heeft hun vader, die in een rolstoel zat, het overleefd. Hij had geen schrammetje. Hun moeder en broertje waren op slag dood. Alleen het schuurtje is overeind gebleven. Het staat er nog steeds als een soort monument.

Ook na de oorlog was het leven niet makkelijk voor mijn opa. Hij is getrouwd, ze kregen drie dochters, maar daarna werd mijn oma ziek. Lange periodes bracht ze in het ziekenhuis door. Hij zorgde zo goed en zo kwaad als het ging voor het huishouden en zijn dochters.

Pas op zijn 60ste is zijn grote wens om boer te worden uitgekomen. Hij kocht twee koeien en een weilandje en daar werd hij echt gelukkig van. Helaas is hij al op zijn 65ste overleden.

Door zijn verhaal heeft vrijheid voor mij de betekenis gekregen dat je iets moet doen met de talenten die je hebt. Hij heeft vanuit zijn verantwoordelijkheidsgevoel keuzes gemaakt die noodzakelijk waren, maar daardoor heeft hij kwaliteit van leven moeten missen. En dat had ik hem juist zo gegund. Laten we ons realiseren hoeveel mogelijkheden we hier tegenwoordig hebben en dat dat niet voor iedereen weggelegd is.”

Jaïr

leeft

41

jaar

in vrijheid

“Je herdenkt iets van vroeger, maar het moet betekenis hebben voor het nu”

Theatermaker en filosoof Jaïr Stranders (41) is mede-initiatiefnemer van Theater Na de Dam. Hij richtte dat samen met anderen in 2010 op, omdat hij zich zorgen maakte over de afnemende belangstelling voor de historische context van de Nationale Dodenherdenking.

“Ik ben al heel lang bezig herdenken weer betekenis te geven. Dat zal ook met mijn eigen geschiedenis te maken hebben. Ik heb een Joodse achtergrond, mijn opa’s en oma’s hebben de oorlog overleefd, maar het grootste deel van hun familie is gedeporteerd. Ik heb een bevoorrecht leven en heb me nooit onvrij gevoeld, maar ik weet wel hoe trauma’s doorwerken en hoe dichtbij onvrijheid kan zijn.

Er zijn ook andere invloeden waardoor ik zo met herdenken bezig ben. Ik ben altijd gefascineerd geweest door geschiedenis en ik heb theater gestudeerd. Aan de universiteitsmuur hing een inspirerend citaat van Jacques Presser: ‘Een van de taken van de historicus is de doden stem te verlenen. De doden moeten kunnen spreken en als men het spreken belemmert dan sterven zij tweemaal.’ Dat is wat we met Theater Na de Dam doen; als verteller van verhalen geven we de doden weer een stem.

Herdenken is eigenlijk wat we met ons joodse feest Pesach doen: over de hele wereld komen Joden elk jaar samen en wordt het Exodusverhaal verteld dat gaat over onvrijheid en slavernij. Het is daarbij belangrijk om ook stil te staan bij onvrijheid die we nu ervaren. In je eigen leven kan dat zitten in verslaving aan je werk of je telefoon, bijvoorbeeld. En we staan stil bij de onvrijheid van mensen in andere landen.

Het theater is als een muur waartegen de geschiedenis terugkaatst naar het nu. Je herdenkt iets van vroeger, maar het moet betekenis hebben voor het nu. Voor Theater Na de Dam interviewen jongeren door heel Nederland ouderen over de oorlog en daar baseren ze hun voorstelling op. De familie van die oudere komt mee naar het theater en hoort daar soms voor het eerst wat diegene heeft meegemaakt. Het heden en het verleden komen op zo’n moment helemaal samen en in het theater geven we een nieuwe toekomst vorm.”

Wouter

leeft

42

jaar

in vrijheid

“Mijn Indische familie is mijn geschiedenis, maar als queer muzikant voer ik mijn eigen strijd”

Wouter Hamel (42) is jazz-zanger. Zijn opa was krijgsgevangene en zijn oma zat gevangen in een jappenkamp. Tijdens de Nationale Indiëherdenking bracht hij een muzikaal eerbetoon aan hen.

“Mijn opa overleed precies vijftig jaar na de bevrijding. Hij was een stugge man die weinig praatte. Op 4 mei 1995, vlak na 8 uur, begon hij opeens te vertellen en heeft hij ontzettend hard gehuild. Op Bevrijdingsdag is hij niet meer wakker geworden.

Mijn oma had een enorme afkeer van alles wat Japans was. Toen zij naar het Indisch monument ging om bloemen te leggen voor mijn opa, kwamen er Japanse toeristen naar haar toe die haar vroegen wat dat monument betekende. Dat heeft haar ogen geopend. Ze besloot dat ze niet haar hele leven boos wilde blijven op een land of een volk.

Mijn generatie is bevoorrecht, omdat wij die onvrijheid nooit gekend hebben. Maar ook nu is nog lang niet iedereen vrij. Ik ben homoseksueel. In mijn carrière probeer ik te focussen op de muziek, maar ik zal nooit verloochenen wie ik ben. Hoe moeilijk dat soms ook is, ook voor mijn familie. Maar ik ben nu eenmaal in een hoek van de wereld geboren waarin ik kan zijn wie ik ben en daarom voel ik me verplicht ook voor die vrijheid te strijden. Mijn Indische familie is mijn geschiedenis, maar dit is mijn strijd. Al kan ik maar voor één of twee jonge homo’s of lesbiennes een voorbeeld zijn, dan is het al goed. Het is belangrijk om te weten dat we niet alleen zijn. Dat velen ons zijn voorgegaan.”

Giovanca

leeft

43

jaar

in vrijheid

“Wij hebben zo’n mazzel dat we kunnen gaan en staan waar we willen”

Toen ze opgroeide in Amstelveen dacht Giovanca Ostiana (43) dat de Tweede Wereldoorlog alleen deel uitmaakte van de familiegeschiedenis van haar klasgenoten. Tot ze haar grootmoeder sprak over de oorlogstijd op Curaçao.

“In aanloop naar het 5 mei-concert op de Amstel in 2015, waar ik ging optreden, vroeg een journalist me naar de situatie op Curaçao tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daar wist ik weinig van. Ik heb toen mijn oma op Curaçao gebeld. Ze had nog flarden van herinneringen aan die tijd. De winkels waren vaak leeg omdat er geen aanvoer van producten mogelijk was en soms was het helemaal donker en lagen de schepen stil in de haven. Mijn oma wist als klein meisje dat dit te maken had met het gevaar op zee. De schepen voeren niet uit om te voorkomen dat ze doelwit werden voor Duitse onderzeeboten. De nazi’s probeerden olietankers in het Caribisch gebied te laten zinken. De olie die er werd gewonnen, diende als brandstof voor de vliegtuigen en tankers van de geallieerden.

Op de lagere school in Amstelveen, waar ik opgroeide, hoorde ik het verhaal van Anne Frank. Dat raakte me en ik was daar erg mee bezig. Klasgenoten lieten op 4 mei foto’s zien van familieleden die de oorlog hadden meegemaakt. Die verhalen gingen over hun opa en oma in Nederland; die van mij waren in die tijd op Curaçao. Door die familieverhalen werd ik me sterker bewust van mijn andere achtergrond, dat schiep wel wat afstand. Maar sinds mijn oma heeft verteld over de impact van de oorlog op het leven op Curaçao voel ik me nog meer verbonden met de gedeelde oorlogsgeschiedenis.

Mijn besef van vrijheid is heel groot. In 2008 ben ik voor Plan International Nederland naar Sierra Leone geweest, waar ik verminkte en verkrachte meisjes ontmoette die hun ouders in de burgeroorlog hadden verloren. Wij hebben hier zo’n mazzel dat we kunnen gaan en staan waar we willen. Als moeder van een dochter van 3 besef ik dat nog sterker. Ik wil haar bijbrengen hoe kostbaar vrijheid is. En dat ze kan bijdragen aan de vrijheid van anderen door hen niet in die vrijheid te beperken.”

Els

leeft

44

jaar

in vrijheid

“Bedankt lieverd, voor mijn broertje”

Adjudant Els Schiltmans-Burema (44) is een van de identificatiespecialisten van de Bergings- en Identificatiedienst van de Koninklijke Landmacht. Met haar drie collega’s en samen met de Oorlogsgravenstichting werkt ze momenteel aan de identificatie van 103 onbekende Nederlanders op het ereveld van Loenen.

“Ons team is de hele dag aan het speuren. Dankzij moderne technieken als DNA-onderzoek en digitale archieven komen we tegenwoordig een heel eind, al zullen we ze waarschijnlijk nooit alle 103 kunnen identificeren. Die Nederlanders die in Loenen liggen, zijn tijdens de oorlog in Duitsland omgekomen en daar begraven. In de jaren vijftig en zestig zijn hun lichamen naar Nederland overgebracht, maar konden niet geïdentificeerd worden.

Destijds waren er zoveel vermisten dat niet alles goed uitgezocht kon worden. Er hoefde maar een spelfout gemaakt te zijn, of het spoor liep dood. Nu hebben we meer tijd en bovendien veel betere technologie tot onze beschikking.

Veel mensen worden wel vermist, maar niet gemist. Er zijn genoeg weduwen die wel een overlijdensbericht van hun man hebben gekregen, maar het lichaam nooit meer terug hebben gezien. Sommige kinderen krijgen nu opeens een telefoontje van ons dat hun vader gevonden is. Dat kan een rollercoaster aan emoties veroorzaken.

Zodra iemand geïdentificeerd is, wordt hij opnieuw begraven en krijgt hij een nieuwe steen. Laatst stond ik naast een 86-jarige vrouw bij zo’n graf. Ze pakte mijn hand en zei: ‘Bedankt lieverd, voor mijn broertje.’ Dat vind ik prachtig. Daar doen we het voor. Zo was er ook de zoon van een Poolse vlieger. Zijn vader had hem als baby’tje nog vastgehouden, maar is daarna nooit meer teruggekomen. Pas 73 jaar later werd zijn lichaam in het IJsselmeer gevonden. Die zoon zei: ‘Vandaag eindigt voor mij de Tweede Wereldoorlog.’ Als mensen eindelijk weten waar hun dierbare gebleven is, geeft dat rust. En vrijheid. Ik ben er trots op dat we daar met ons werk aan kunnen bijdragen.”

Blaudzun

leeft

45

jaar

in vrijheid

“Zolang je blijft haten, ben je niet echt vrij”

Johannes Sigmond (45) is bekend onder zijn artiestennaam Blaudzun. Zijn opa zat in een werkkamp in Japan en zijn oma in een jappenkamp in Indonesië. In 2016 zong hij een lied tijdens de Nationale Indiëherdenking.

“Toen mijn oma tegen de negentig liep, ben ik met haar naar Auschwitz geweest. Tijdens die reis begon ze opeens over haar eigen kampverleden in Nederlands-Indië te praten. Dat had ze daarvoor nauwelijks gedaan. Ze vertelde over de meiden die er verkracht werden en over de zuster van het Rode Kruis die als een engel voor hen was. Zij zorgde ervoor dat de mooiste meisjes luizen hadden, zodat de Japanners van ze af zouden blijven. Zo’n detail maakt in één klap duidelijk hoe verschrikkelijk het daar was.

Het geloof was voor haar heel belangrijk, maar mijn oma heeft haar hele leven alles wat Japans was gehaat. Pas toen ze al behoorlijk oud was, heeft ze een Japans echtpaar, dat ze via de kerk kende, heel bewust een hand gegeven. Dat is belangrijk, denk ik. Je kunt wel bevrijd zijn uit een kamp, maar zolang je blijft haten, ben je niet echt vrij.

Tijdens de Nationale Indiëherdenking heb ik het liedje *Wolf’s behind the glass* gezongen, dat ik ooit voor mijn zoontje geschreven heb. Hij kreeg nachtmerries van het verhaal van *Peter en de wolf*. Dat vond ik zo naar, maar ik kon hem niet helpen. Daarop heb ik dit liedje voor hem geschreven en gezongen.

In ieder mens zit een klein kind met angstdromen. Het leek me mooi om dat liedje tijdens de herdenking te zingen, voor al die mensen met hun verwerkte en onverwerkte nachtmerries. Ik zag bij een paar oude Indo’s, die daar in uniform aanwezig waren, de tranen over hun wangen lopen. Toen wist ik dat het de juiste keuze was.

Vrijheid betekent voor mij dat je vrij bent van angst en haat. Die belemmeren jou, en belemmeringen maken onvrij. Mijn opa heeft nooit over zijn kampverleden gesproken, maar mijn oma is het gelukt om echt vrij te worden. Daarin is ze een voorbeeld voor me.”

Mostafa

leeft

46

jaar

in vrijheid

“Als de angsten van mensen niet worden gehoord, manifesteren die zich soms in geweld”

Mostafa Hilali (46) is luitenant-kolonel bij de Koninklijke Landmacht en heeft in Bosnië, Irak, Afghanistan en Oekraïne gediend. Hij richtte #Nietmijnislam op en in 2016 gaf hij een Vrijheidscollege over angst.

“Ik ben erachter gekomen dat mijn oudoom heeft meegevochten tegen de Duitsers. Hij zat bij de Marokkaanse troepen in Italië, Frankrijk en Duitsland. De betrokkenheid van de Marokkanen tijdens de Tweede Wereldoorlog is niet zo bekend. Sinds ik het weet, kijk ik anders tegen 4 en 5 mei aan. Ik heb er altijd bij stil gestaan omdat het zo hoorde, maar nu had ik opeens ook een persoonlijk verhaal. Er hebben daadwerkelijk Marokkanen hard gevochten om Europa te bevrijden.

Daarnaast denk ik op 4 mei aan mijn collega’s die zijn gesneuveld in dienst van Nederland in landen als Libanon, Angola, Bosnië, Irak en Afghanistan. Door mijn werk in deze landen heb ik met eigen ogen gezien hoe belangrijk vrede en veiligheid zijn. In ons georganiseerde land zijn de basisbehoeften zo goed vervuld dat we ons druk kunnen maken om het Songfestival. In die landen zijn mensen bezig met de vraag hoe ze aan eten komen en of hun kinderen veilig naar school kunnen.

Als veteraan voel ik het als mijn taak om mensen soms een spiegel voor te houden. We mogen ons gerust druk maken over het Songfestival, maar sluit daarnaast je ogen niet voor wat er in de rest van de wereld speelt. Laten we niet vergeten dat wij het zo goed hebben omdat het hier vrede is.

Veel van de ellende waar we in terechtkomen, is ontstaan uit angst. Angst voor het onbekende, angst voor verandering. Als de angsten van mensen niet worden gehoord, manifesteren die zich soms in geweld. Door alleen daarop te focussen, kom je tegenover elkaar te staan, maar als we de onderliggende angst bespreekbaar maken, kunnen we er samen iets aan doen.”

Bibian

leeft

47

jaar

in vrijheid

“Als ik aan vrijheid denk, moet ik aan de bergen denken”

De moeder van snowboarder Bibian Mentel (47), die zeven keer Nederlands kampioen, zeven keer wereldkampioen en drie keer paralympisch kampioen werd, kwam in een jappenkamp ter wereld. Door ondervoeding kon ze later geen kruimel meer weggooien.

“Mijn moeder is in 1942 in een jappenkamp in Indonesië geboren onder een ziekenhuisbed. De eerste anderhalf jaar van haar leven was ze zwaar ondervoed. Ze heeft het gered omdat mijn grootmoeder met een pipetje melk in haar mondje druppelde.

Toen ze eenmaal uit het kamp was, at ze altijd alles helemaal op; er mocht geen kruimel worden weggegooid. Op een gegeven moment kreeg ze last van migraine en somberheid. Daarvoor is ze met een psycholoog gaan praten die veel ervaring had met kampsyndromen. Maar toen werd ik ziek en ging ze in de overlevingsstand. Sindsdien is ze niet van mijn zijde geweken. Ze zit aan mijn ziekenhuisbed en blijft me op de positieve kanten van het leven wijzen.

Als ik aan mijn eigen vrijheid denk, moet ik meteen aan de bergen denken. Niet alleen de sport, ook de lifestyle die bij het snowboarden hoort, is heel vrij. Ik reisde vroeger door Europa in een oud PTT-wagentje. Als ik ’s avonds vertrok, had ik vaak nog geen idee waar ik die nacht zou slapen. Het ultieme van snowboarden is heliboarden. Daarbij word je door een helikopter op een berg gezet, waar een maagdelijke piste zich voor je uitstrekt. Dan volg je je eigen route terwijl de sneeuw in je gezicht opspat, dat is zó geweldig!

Door mijn ziekte heb ik een nieuwe route moeten zoeken. Ik heb dit leven 25 jaar mogen leiden, ik heb overal ter wereld gesnowboard en op sportief niveau het hoogst haalbare gehaald. Als dit nu door mijn gezondheid niet meer gaat, is dat heel erg verdrietig, maar als ik denk aan wat er echt belangrijk is in het leven, dan draait het om mooie herinneringen maken met mijn gezin.

Met mijn arts heb ik besproken wat ik minimaal wil kunnen: zelfstandig ademhalen en communiceren met mijn naasten. Als dat niet meer zou gaan, wil ik het liefst dat ze stoppen met behandelen. Ik ben helaas in de positie dat ik daar een beslissing over heb moeten nemen. Aan de andere kant ben ik blij dat ik de vrijheid heb om daar zelf over te beslissen.”

Eliane

leeft

48

jaar

in vrijheid

“We kunnen vrijheid niet voor lief nemen”

Eliane Cohen (48) stelde als meisje zoveel vragen over de vlucht van haar Joodse grootouders naar Zwitserland, dat haar oma het verhaal voor haar opschreef. Nu houden haar kinderen spreekbeurten over oma’s oorlogsverhaal *De vlucht*.

“Toen ik 8 was, maakten we met mijn grootouders een autoritje naar Putte, op de grens met België. Daar vertelde mijn oma ons voor het eerst over vroeger: ‘Kijk, hier zijn we toen uit de bus gestapt. Hier moesten we door het weiland lopen en hier was het prikkeldraad. Precies toen de Duitse soldaten zich omdraaiden, hield de mevrouw die ons hielp het omhoog en zijn we dat huis ingegaan.’

Thuis heb ik mijn vader gevraagd hoe het zat. Hij wist dat ze naar Zwitserland waren gevlucht in de Tweede Wereldoorlog, want hij was daar geboren, maar er werd vroeger niet veel over gepraat. Mijn oma heeft het vluchtverhaal over haar en mijn opa toen voor mij opgeschreven. Dat verhaal heet *De vlucht*.

Het verhaal begint als ze gaan trouwen, op 3 juni 1942. Mijn oma draagt een mooie, witte jurk tot haar knieën en een hoedje met een netje. Op haar trouwfoto zie je dat ze op die mooie jurk een Jodenster draagt. Dat zegt zoveel. Tot die tijd leidde ze een onbezorgd leven, maar de oorlog veranderde alles.

Mijn grootouders zijn na een lange vlucht, waarbij ze door verschillende mensen zijn geholpen, in Zwitserland terechtgekomen. Na de oorlog konden ze weer terug naar Nederland, waar ze een lang en gelukkig leven hebben geleid.

Het verhaal is voor iedereen in mijn familie heel belangrijk. Dankzij dit verhaal hebben wij allemaal het besef dat wij er zijn omdat onze grootouders de oorlog hebben overleefd. Bijna alle neven en nichten en ook onze kinderen hebben op school een spreekbeurt over *De vlucht* gehouden. Ik vertel er ook over in de klassen van mijn kinderen. Het is een goed verhaal om door te geven. *De vlucht* is een van de miljoenen kleine verhalen die schuilgaan achter de wereldgeschiedenis. Het leert ons dat we vrijheid niet voor lief kunnen nemen.”

Daan

leeft

49

jaar

in vrijheid

“De vrijheid om je te kunnen binden is een groot goed”

Daan Roovers (49) is filosoof en denkt als Denker des Vaderlands na over het begrip vrijheid. “De bevrijding was pas het begin van onze vrijheid”, stelt ze, “want vrijheid is iets wat je moet veroveren. We zijn nog nooit zo vrij geweest en tegelijkertijd hebben we ons nog nooit zo machteloos gevoeld.”

“De rol van herdenken is veranderd. Vroeger gingen mijn ouders nooit met ons naar de dodenherdenking, maar mijn vader gaat tegenwoordig wel en hij neemt ook zijn kleinkinderen mee. Mijn vader praat ook veel meer over de oorlog dan vroeger. Misschien komt dat doordat mijn oudste zoon (12) nu dezelfde leeftijd heeft als hij toen. Door die verhalen realiseer ik me dat die oorlog dichter bij me staat dan ik dacht. Verhalen uit de mond van je vader raken je nu eenmaal meer dan wat er in de geschiedenisboeken staat.

Ik denk en lees veel over wat vrijheid is en vooral wat we daarmee doen. Bevrijding en vrijheid zijn twee verschillende dingen. Na de oorlog kwam de bevrijding, maar dat was pas het begin van onze vrijheid. Die moesten we daarna gaan veroveren. We zijn in ons land nog nooit zo vrij geweest en tegelijkertijd hebben we ons nog nooit zo machteloos gevoeld. Twintigers en dertigers worstelen daarmee. Ze kunnen alles doen wat ze willen, maar wat kiezen ze? Veel jongeren rijden eindeloos rondjes op dezelfde rotonde en weten niet waar ze af moeten slaan.

Het idee dat vrijheid betekent dat je alle opties open kunt houden is een misverstand. Het is een prettige fase, die je tussen je 20ste en 30ste ook zeker moet vieren, maar het is fijner om op een gegeven moment ook weer te kunnen landen. Vrijheid is ‘nee’ mogen zeggen, maar ook om op zeker moment ‘ja’ te durven zeggen. Iets waarvan je zegt: ‘Hier wil ik bij horen’, of: ‘Dit ga ik doen.’ De vrijheid om je te kunnen binden is een groot goed.”

Rachel

leeft

50

jaar

in vrijheid

“Mijn vader had het gevoel eindelijk broers en zussen te hebben”

Huub Schepers, de vader van Rachel Schepers (50), was het kind van een zwarte Amerikaanse bevrijder die hij nooit gekend heeft. Zijn hele leven worstelde hij met de vraag waar hij bij hoorde. Pas aan het eind van zijn leven ontmoette hij Limburgse leeftijdgenoten met een vergelijkbare achtergrond.

“Mijn oma was getrouwd met een NSB’er die aan het eind van de oorlog in Rusland zat. In die tijd had zij een korte affaire met een zwarte Amerikaanse soldaat die alweer vertrokken was toen mijn vader geboren werd. Zijn NSB-stiefvader kon strafvermindering krijgen als hij mijn vader als zijn eigen kind zou erkennen, maar zodra hij thuis was, eiste hij dat ‘die bastaard’ zou verdwijnen. Mijn vader is opgegroeid in een katholiek jongensinternaat, waar hij vernederd en misbruikt is. Zijn hele leven heeft hij gevochten tegen het gevoel dat hij er eigenlijk niet mocht zijn.

We woonden in een klein Limburgs dorpje, maar op straat groette hij bijna nooit iemand. Hij kon dat niet, wist niet hoe hij met nabijheid om moest gaan. Hij hield persoonlijke contacten af, maar zorgen voor anderen kon hij heel erg goed. Hij werkte als psychiatrisch verpleegkundige in Maastricht. Een dorpsgenote die daar door hem verpleegd was, vertelde verbaasd dat ze daar een heel andere versie van de man had gezien dan ze kende. Thuis was hij op zijn best als wij ergens mee zaten, maar op andere momenten was hij een norse man, die heel bepalend was voor de sfeer thuis.

Op een dag ging hij, in zijn eentje, naar de presentatie van het boek over zwarte soldaten in Limburg van Mieke Kirkels. Tegen Mieke heeft hij gezegd: ‘Het wordt tijd dat ik mijn verhaal ga vertellen.’ Een maand na die ontmoeting zijn de kinderen van zwarte bevrijders voor het eerst bij elkaar gekomen. Mijn vader had het gevoel eindelijk broers en zussen te hebben. Een maand later is hij overleden. De presentatie van *Kinderen van zwarte bevrijders* heeft hij helaas niet meer mogen meemaken. Ik ben enorm trots op mijn vader. Hij is zo sterk geweest. Ons heeft hij geleerd dat iedereen er mag zijn, ongeacht hoe je eruit ziet of wat je doet.”

Maayke

leeft

51

jaar

in vrijheid

“Vrijheid behelst voor mij ook de verantwoor-delijkheid om de vrijheid van anderen te respecteren”

De vader van Maayke Botman (51) werd tijdens de Hongerwinter als 14-jarige jongen geëvacueerd van Haarlem naar Friesland. Haar moeder schuilde als peuter in Suriname voor een mogelijke Duitse aanval.

“Ik heb nog een stapeltje brieven van mijn vader, het is correspondentie tussen hem en zijn ouders, zussen, broer en vrienden tijdens de Hongerwinter. De brieven vertegenwoordigen een stukje geschiedenis op gezinsniveau. Zij schreven elkaar vooral over wat ze te eten hadden, bijvoorbeeld over de manier waarop een oudere broer van mijn vader een stuk Zweeds witbrood minutieus in plakjes had gesneden zodat hij er langer mee deed. Mijn vader sprak niet met mij over de oorlog. Ik denk dat het een traumatische ervaring voor hem was. Hij was nog jong tijdens de oorlog.

Mijn moeder is in Suriname geboren en getogen. In het begin van de oorlog ging zij naar de ‘fröbelschool’, de kleuterschool. In de buurt van de school was een schuilkelder waar de kinderen konden schuilen bij een Duitse aanval. Die mogelijkheid bestond, want Suriname was nog een kolonie van Nederland en leverde 65 procent van het bauxiet voor de aluminiumproductie voor geallieerde vliegtuigen.

Mijn moeder heeft wel altijd de verhalen verteld over de rol van Suriname in de oorlog. Surinaamse en Antilliaanse verzetsstrijders zoals Anton de Kom, Boy Ecury, George Maduro en de vader van Sonny Boy hebben meegewerkt aan de bevrijding van Nederland. Daar was lange tijd nauwelijks erkenning voor. Bij mij op school ging het heel vaak over de Tweede Wereldoorlog, maar de verhalen over Suriname kwamen niet aan bod.

Vrijheid behelst voor mij ook de verantwoordelijkheid om de vrijheid van anderen te respecteren. Ik leer mijn zoon van 9 dat hij oog moet hebben voor anderen. Kinderen krijgen al zo jong met etnische stereotypen te maken. Het begint op het kinderdagverblijf met het liedje *Hanky Panky Shanghai*. Dat kap ik af, ik leer hem dat hij geen flauwe grappen mag maken over het uiterlijk of het accent van een ander.”

Jobien

leeft

52

jaar

in vrijheid

“In de eerste plaats is vrijheid veiligheid”

De grootouders van Jobien Berkouwer (52) zaten in het verzet in Rijnsburg. Haar oma schreef een boek over deze tijd, omdat haar zoon Eberhard (later burgemeester van Amsterdam) vragen begon te stellen.

“Ik was heel close met mijn oma naar wie ik vernoemd ben. Het bureau waaraan ze haar boek heeft geschreven, staat nu bij mij thuis. Voor mij gaat haar verhaal over een moedige vrouw. Het verzetswerk heeft een enorme impact op haar gehad. Ze hield zich altijd groot, daarom raakt het me als ik in haar boek lees: ‘De tijd heelt niet alle wonden.’

Mijn opa was voor niets of niemand bang, maar zij was juist bangig aangelegd. Als je dan toch meedoet aan het verzet, is dat nog veel moediger. Er stond heel wat op het spel, ze heeft in de oorlog drie dochters gekregen. In de hongerwinter is ze op de fiets naar Groningen gegaan om eten te halen, met twee kleine kinderen en zwanger van de derde.

Mijn oma Jobien was een progressieve vrouw, een van haar zoons was homoseksueel en dat was binnen onze familie heel normaal. Pas later besefte ik dat het niet bij iedereen zo gaat. Het is een vorm van vrijheid dat je mag zijn wie je bent. In de eerste plaats is vrijheid veiligheid. Als je dat niet hebt, ben je aan het overleven. Mede daarom ben ik ook bij de politie gegaan: om de samenleving een klein beetje veiliger te maken en om op te komen voor mensen die het zwaar hebben.

Dat verantwoordelijkheidsgevoel hebben we allemaal van huis uit meegekregen. Mijn oom Eberhard kwam op voor de minderbedeelden in de samenleving. Niet voor niets zei hij: ‘Zorg goed voor onze stad en voor elkaar.’ Wees gewoon een beetje lief voor elkaar. Mensen die het minder hebben, zijn net zoveel waard als jij en daar ga je met respect mee om. Dat doe ik ook in mijn werk en ik geef het mee aan mijn zoon.”

Peter

leeft

53

jaar

in vrijheid

“Op school leerden we niets over wat er in voormalig Nederlands-Indië is gebeurd”

Peter van Dongen (53) gebruikte de verhalen van zijn Chinees-Indische moeder als basis voor zijn beeldroman *Rampokan*. Zij maakte als klein meisje het bombardement op de havenstad Makassar van dichtbij mee.

“Tijdens de Japanse inval is mijn opa als indo en KNIL-militair gevangengenomen. Mijn Chinees-Indische oma is met twee kinderen en zwanger van de derde de bergen ingevlucht en heeft daar de oorlog doorgebracht. Mijn opa is een dag na de Japanse capitulatie onthoofd. Het nieuws dat ze bevrijd waren, had het kamp nog niet bereikt.

Na de oorlog is mijn oma met haar kinderen naar Makassar gegaan, waar ze bij haar zus konden wonen. Daar waren ze toen de stad door de Indonesiërs werd gebombardeerd. De gedachte aan dit verhaal van mijn moeder kwam boven toen ik op mijn 23ste een nieuw boek wilde maken. Ik realiseerde me dat ik niks wist van de geschiedenis van het land van mijn moeder. Op school leerden we alles over de oorlog in Nederland, maar niets over wat er in voormalig Nederlands-Indië is gebeurd.

Het heeft zes jaar geduurd voordat ik het eerste deel van mijn boek af had. Ik ben een paar keer naar Indonesië gegaan voor mijn beeldroman. Het viel me, begin jaren negentig, vooral op dat de mensen daar echt op hun woorden moesten letten. Zij leefden onder het regime van Soeharto en waren bang om in problemen te komen.

Vrijheid is voor ons lastig te bevatten. In Nederland is het vanzelfsprekend om over alles te mogen praten. Door mijn bezoekjes aan Indonesië weet ik hoe het anders kan zijn. Dit geef ik ook door aan mijn zoon. Met mijn beeldromans probeer ik het verleden waarde te geven voor een groter publiek.”

Frans

leeft

54

jaar

in vrijheid

“Als je over talent en capaciteiten beschikt, moet je die ook gebruiken”

De moeder van Frans Everts (54) zat van haar 3de tot haar 7de jaar met haar broertje en moeder in Jappenkampen in voormalig Nederlands-Indië. Haar vader, die als assistent-resident op Borneo werkte, werd doodgeschoten.

“In een van de kampen bepaalde de *mood* van de kampcommandant hoe de dag verliep. Als hij met het verkeerde been uit bed gestapt was, had iedereen daar last van. Doordat de kampjaren voor mijn moeder zo onvoorspelbaar en onveilig waren, houdt ze graag de regie. Het is heel belangrijk voor haar om te weten wat haar te wachten staat.

Doordat mijn moeder zonder vader is opgegroeid, heeft ze mijn vader altijd gestimuleerd zoveel mogelijk betrokken te zijn bij de opvoeding van mij en mijn broers. Er was een grote intellectuele vrijheid bij ons thuis. Mijn ouders vonden het belangrijk dat we onze mening gaven en ons standpunt onderbouwden. Ze behandelden ons als individuen.

We waren vrij om te kiezen, maar die vrijheid bracht ook de verantwoordelijkheid met zich mee om er iets van te maken. Als je over talent en capaciteiten beschikt, moet je die ook gebruiken, leerden ze ons. Zo voeden wij ook onze drie dochters op.

Door mijn werk hebben wij lang in het buitenland gewoond. Hierdoor beseften we dat niet iedereen over de vrijheid beschikt die wij kennen. Zo heb ik samengewerkt met een Iraanse collega die niet terug kon naar zijn land. Juist vanwege zijn intellectuele capaciteiten vormde hij een bedreiging voor het regime. Door deze ervaringen realiseer ik me hoe uniek het is in Nederland, waar je in alle vrijheid je mening kunt geven en kunt zijn wie je wilt.”

Myra

leeft

55

jaar

in vrijheid

“Via Sonny Boy heb ik mezelf beter leren kennen”

Myra Nods (55) is de dochter van Waldy Nods, beter bekend als Sonny Boy. Dankzij het boek dat Annejet van der Zijl over Myra’s Surinaamse grootvader en Hollandse grootmoeder schreef, kwamen ze voor haar tot leven. Een levenslange terughoudendheid over haar afkomst veranderde in trots.

“Al voor de oorlog hebben mijn grootouders moeten strijden voor de vrijheid om als zwarte man en getrouwde vrouw samen te kunnen zijn. In de oorlog zijn ze al hun vrijheden weer kwijtgeraakt. Voor het boek uitkwam had ik nooit een traan gelaten om de grootouders die ik niet gekend heb, maar daarna realiseerde ik me beter dan ooit hoe belangrijk vrijheid is om te kunnen en mogen zijn wie je wilt zijn.

Tijdens mijn puberjaren was mijn vader, hun enige zoon Waldy, een kwetsbare en onzekere man geworden. Hij heeft, denk ik, geworsteld met de angst voor discriminatie en de vraag of hij er wel mocht zijn. Dat heeft hij ook ergens aan mij doorgegeven. Als ik over mijn tante in Italië vertelde, reageerden mensen vaak: ‘O, dus dat verklaart je kleurtje.’ Dat vond ik wel zo makkelijk, want dan hoefde ik niet uit te leggen dat ik Surinaams bloed heb. Die angst voor discriminatie en stigmatisering zat ook diep in mij. Het boek *Sonny Boy* verscheen op mijn vaders 75ste verjaardag en dat gaf hem een gevoel van erkenning. Tegen Annejet heeft hij toen gezegd: ‘Je hebt me mijn ouders teruggegeven.’

Voor mij geldt dat ik via *Sonny Boy* niet alleen mijn grootouders, maar ook mezelf beter heb leren kennen. Ik ben nieuwsgierig geworden naar mijn grootmoeder Rika. Op de foto’s ziet ze er uit als een vrouw die duidelijk haar mannetje staat, naast die schuchtere, donkere man. Beide kanten herken ik in mijzelf. Ik ben blij dat ik ze zo heb leren kennen, en dat Annejet de briefjes heeft gevonden die ze elkaar tot het einde zijn blijven schrijven. Daaruit blijkt heel duidelijk dat hun relatie veel warmer was dan ik me altijd had voorgesteld. Dat ontroert me en symboliseert wat vrijheid voor mij betekent: dat je er mag zijn.”

Willem

leeft

56

jaar

in vrijheid

“Het is heel belangrijk dat een groep zijn leden vrijlaat”

Pim Boellaard, de grootvader van Willem Boellaard (56), was een fameus verzetsman. Er is een biografie over hem geschreven. Hij overleefde de kampen Natzweiler en Dachau en is 97 jaar geworden.

“Direct na de oorlog heeft mijn opa een doodnormaal leven gehad. Ik kan me er nu niks meer bij voorstellen dat je eerst in de hel hebt gezeten en daarna weer gewoon aan het werk gaat. Als wij als kinderen vroeger op bezoek gingen bij opa, ging het altijd over de oorlog. Hij sprak nooit over details van wat hij had meegemaakt, hij vertelde alleen de feiten. Terwijl ik me nu juist afvraag wat voor indruk alles op hem heeft gemaakt. Met mijn vader ben ik een keer naar het kamp Natzweiler gegaan. Daar heb ik met eigen ogen gezien waar mijn opa op appel heeft gestaan en in wat voor bed hij sliep.

Achteraf vertelden medegevangenen dat mijn opa in de kampen een verbindende rol heeft gespeeld. Hij wist de saamhorigheid onder de gevangenen te bevorderen en was wars van rangen en standen. Van hem heb ik geleerd dat je niet kunt zeggen of iemand goed of slecht is, alleen maar omdat hij bij een bepaalde groep hoort. Dat merk je pas als je met diegene omgaat. Je hoeft niet de overtuiging van een ander naar beneden te halen om samen iets te bereiken.

Vrijheid is voor mij ontzettend belangrijk. Ik heb het meteen door als iemand macht wil uitoefenen. En als iets mij fascineert, is het druk van de groep. Ik denk dat het heel belangrijk is dat een groep zijn leden vrijlaat. Ik wil vrij zijn, maar in mijn eentje ben ik minder vrij. Ik heb de neiging de grenzen op te zoeken en me niet te conformeren aan een groep. Maar ik vind het wel fijn om me verbonden te voelen met mensen, zowel op mijn werk als privé.”

Rob

leeft

57

jaar

in vrijheid

“Hoe leg je uit dat je niet kunt slapen omdat je mensen hebt moeten doodschieten?”

Rob Bauer (57) is Commandant der Strijdkrachten en bestuurslid van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Hij ontmoet veteranen en militairen uit alle windstreken en van alle leeftijden. “Het is belangrijk dat we weten wat veteranen voor ons gedaan hebben. Ongeacht in welke oorlog ze vochten.”

“Er zijn soms incidenten nodig om ons weer te laten beseffen hoe vrij we zijn. Het neerhalen van de MH17 bijvoorbeeld, was zo’n moment. Er vielen bijna tweehonderd Nederlandse doden en bijna iedereen in ons land kende wel iemand die erbij betrokken was. Omdat het vliegtuig boven oorlogsgebied was neergehaald, konden we er niet zomaar naartoe om onze mensen op te halen. Op dergelijke momenten realiseren we ons allemaal hoe vrij we hier in Nederland zijn.

Dat gevoel geef ik door in mijn functie als Commandant der Strijdkrachten, maar ook als bestuurslid van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Een heel belangrijke manier is om ook naar de verhalen van onze veteranen uit recentere oorlogen, zoals in Afghanistan, Irak of Joegoslavië te blijven luisteren. Zij kunnen hun ervaringen vaak niet met buitenstaanders delen. Hoe leg je uit dat je niet kunt slapen omdat je mensen hebt moeten doodschieten om jezelf te verdedigen? Alleen hun collega’s weten echt waar ze het over hebben, omdat zij het ook hebben meegemaakt. Daarom is het zo belangrijk dat veteranen elkaar kunnen blijven ontmoeten.

Dat zag ik eens gebeuren toen ik aan tafel zat met een 92-jarige Britse veteraan uit de Tweede Wereldoorlog en een Nederlandse militair die in Uruzgan was geweest. Ze hebben uren met elkaar zitten praten. Hoewel de tijd en de omstandigheden totaal onvergelijkbaar zijn, begrepen ze elkaar meteen.

Al die verhalen moeten we blijven vertellen en doorgeven aan volgende generaties. Dat doen we met het project *Veteraan in de Klas*, maar een mooi voorbeeld vind ik ook de militaire begraafplaats in Margraten. Ieder graf is daar geadopteerd door een Limburgs gezin. Op die manier kun je ook een oorlog die al 75 jaar geleden is een persoonlijke invalshoek meegeven. Zo betrek je ook de nieuwe generaties erbij.”

Jessica

leeft

58

jaar

in vrijheid

“Het is een wonder dat we er zijn, vrij zijn”

In de boeken van Jessica Durlacher (58) speelt de invloed van de Tweede Wereldoorlog op de naoorlogse generatie een rol. Haar vader Gerhard Durlacher overleefde Auschwitz en schreef over zijn ervaringen in de Tweede Wereldoorlog.

“Hoe stil mijn vader er ook over was, de wreedheden die hij in zijn jeugd in de oorlog meemaakte hebben ook mijn leven gevormd. Ik ben me altijd bewust van het contrast tussen onze vrijheid nu en de situatie van toen: met oorlog, bezetting, vervolging, terreur. Enerzijds ben ik grootgebracht met een gevoel van relativering van wie ik zelf ben, afgezet tegen toen, anderzijds met een altijd wakkere angst om te verliezen wat nu vanzelfsprekend lijkt. Het is een wonder dat we er zijn, vrij zijn.

Ik hoop dat we onze kinderen daar ook van hebben weten te doordringen. Mijn grootouders schreven noodbrieven in 1942 aan hun Zwitserse neef, vlak voordat ze werden opgepakt door Nederlandse politiemannen en gedeporteerd om nooit meer terug te komen. De dodelijke spanning die daaruit blijkt, maakt het haast onverdraaglijk om ze te lezen. Die angst, dat is oorlog. Vrijheid is te kunnen lachen, een zeker vertrouwen te durven hebben in de wereld, ontspannen te zijn. Ik wil dat mijn kinderen beseffen dat onze vrije wereld fragiel is en om verantwoordelijkheid schreeuwt, maar ik wil ook dat ze kunnen lachen.

De Tweede Wereldoorlog werd ondanks alle verliezen en pijn ‘gewonnen’, maar we kunnen er niet zomaar van uitgaan dat het goede altijd het kwade verslaat. Onze fragiele wereld staat permanent onder druk. Ik ben bang dat we als mensen van nature laf en bang zijn, geneigd alleen onszelf en de onzen te beschermen. De rechtvaardigen onder ons zijn op één hand te tellen. Hen moeten we koesteren. En zelf moedig zijn.”

Cheryl

leeft

59

jaar

in vrijheid

“Vrijheid kan je zomaar worden afgenomen”

Cheryl Bartelings (59) is de dochter van Engelandvaarder Charles Bartelings. Hij zat in het verzet in Nederland. Na een arrestatie vluchtte hij naar Engeland. Daar werd hij ingezet als paracommando en hielp hij mee met de bevrijding van drieduizend Chinezen op West-Java.

“Mijn vader was mijn grote voorbeeld, mijn Soldaat van Oranje. Je moet het maar durven om als 21-jarige alles achter je te laten om je in te zetten voor de vrijheid van anderen. Vrijheid kan je zomaar worden afgenomen. Ik heb van hem meegekregen dat het belangrijk is niet bang te zijn en om door te zetten om je doel te bereiken. Niet alleen in oorlogstijd, maar altijd. Zijn verhaal heeft mijn leven en dat van mijn kinderen beïnvloed. Mijn vader is verraden door een vriend en moest daarom vluchten. De wetenschap dat niet iedereen te vertrouwen is én de angst voor de macht van één persoon, is in ons DNA terechtgekomen.

Nadat mijn kinderen de musical *Soldaat van Oranje* hadden gezien, kwamen ze met vragen over de oorlog. Ik heb toen mijn vader gevraagd te vertellen wat hij heeft meegemaakt. Ze wilden heel praktische dingen weten, zoals: wat nam je mee op je vlucht? Maar ook hoe het was om thee te drinken bij koningin Wilhelmina in Engeland. Typerend voor de Engelandvaarders was dat het heel bescheiden mensen waren; ze vonden het heel normaal om Nederland te ontvluchten om iets te doen voor de vrijheid van hun land.

Vrijheid is voor mij aan deze Engelandvaarders verbonden. Het houdt in dat je mag zijn wie je bent, mag zeggen wat je wilt en doen wat je wilt doen. Maar wel met respect voor de ander. Herdenken vind ik heel belangrijk: stilstaan bij wat de verzetsmensen voor ons hebben gedaan, zodat wij nu in vrijheid leven. Afgelopen jaar was mijn vader niet sterk genoeg meer om naar de herdenking te gaan. Samen keken we op tv in zijn verzorgingstehuis in Scheveningen naar de ceremonie op de Dam. Op de achtergrond hoorden we de klok van de Waalsdorpervlakte. Een week later is hij overleden.”

Ronald

leeft

60

jaar

in vrijheid

“Verdriet is net een lege fles die je onder water probeert te duwen en die dan extra hard omhoog komt”

Ronald Nooter (60) is de zoon van Karla Nooter; haar Joodse vader is vermoord in Auschwitz. Samen met zijn moeder heeft hij tijdens de Nationale Herdenking in 2016 een krans gelegd op de Dam in Amsterdam namens Verenigd Verzet.

“Ik weet nog goed dat ik als 8-jarig jongetje meeging naar een herdenking en mijn moeder in tranen zag. Dat was het moment dat de oorlog in mij kwam. Ik heb altijd een intense band gehad met mijn moeder. Ze was een kind in de oorlog; het moment dat haar vader werd opgepakt, was haar jeugd voorbij. In de hongerwinter zat zij, gescheiden van haar moeder en broertje, bij gezinnen in Limburg en Friesland. De impact hiervan is enorm en gaat over van de ene op de andere generatie, ook al heeft mijn moeder nog zo geprobeerd dat te voorkomen.

Ik probeer ook het verdriet weg te drukken. Maar het is net een lege fles die je onder water probeert te duwen en die dan extra hard omhoog komt. Daarom hield ik me eerst op afstand als mijn moeder naar herdenkingen ging. Tot mijn dochter voorstelde om samen met oma naar Auschwitz te gaan. Het was heel bijzonder om met drie generaties te gaan. In Auschwitz staat een bord met de tekst: ‘Wie niet leert van het verleden, maakt dezelfde fouten weer.’ Het gevoel van vrijheid kun je doorgeven door kennis over het verleden te vergaren, daar ben ik van overtuigd.

Een ander bijzonder moment was toen ik een kleinzoon kreeg. Mijn moeder was heel blij, het voelde als een overwinning op de nazi’s. Ik ervaar het als een groot geluk dat ik ben opgegroeid zonder oorlog. Voor sommige mensen is Syrië ver van hun bed, maar het doet mij denken aan de problemen en weerstanden die Joodse mensen ondervonden die naar Zwitserland vluchtten in de oorlog. De geschiedenis herhaalt zich en dat is pijnlijk.”

Kees

leeft

61

jaar

in vrijheid

“Mijn vader heeft zijn broer nooit meer gezien”

‘Ome Ment’ zat in de Tweede Wereldoorlog bij de marine en vocht vanuit Engeland tegen de Duitsers. Hij had een heldenstatus in het gezin van Kees Pronk (61).

“Het portret van ome Ment hing prominent bij ons in de eetkamer, alsof hij bij ons aan tafel zat. Ome Ment had een heldenstatus in ons gezin. Op 4 mei keken we met zijn allen, een gezin met negen kinderen, een minuut in stilte naar het portret.

Ome Ment was de oudste broer van mijn vader. Toen hij naar Engeland ging om tegen de nazi’s te vechten, nam mijn vader zich voor hem te volgen. Hij keek erg tegen hem op. Maar ome Ment sneuvelde in 1944 ter hoogte van Calais en mijn vader heeft hem nooit meer gezien. Daar heeft hij de rest van zijn leven mee gezeten.

Op weg naar Engeland werd mijn vader in Frankrijk door de Duitsers opgepakt. Hij was toen 19. Mijn vader moest voor de Duitsers werken, daar heeft hij zich altijd voor geschaamd. Ik vond dat hij zich dat niet kon aanrekenen. Als mijn vader had geweigerd, hadden ze hem neergeschoten, maar hij dacht dat anderen hem daar scheef om aankeken.

Op zijn 80ste heb ik met mijn vader het graf van zijn broer in Dover bezocht. Dat was als een hereniging voor hem. Later werd ome Ment postuum gedecoreerd in Den Helder. Mijn pa was daar echt trots op.

Voor mij is ome Ment altijd het symbool van de vrijheid geweest. Ik wilde eigenlijk net als hij bij de marine. Maar mijn vrouw zag het niet zitten dat ik dan maanden van huis zou zijn. Nu werk ik bij Defensie. Daarmee heb ik toch de lijn van mijn oom voortgezet.”

Dieuwertje

leeft

62

jaar

in vrijheid

“Bij het woord ‘vrijheid’ denk ik meteen aan mijn moeder”

Haar Joodse identiteit speelde geen enkele rol bij de moeder van Dieuwertje Blok (62), tot ze moest onderduiken. Ze overleefde de oorlog en leerde haar dochters dat ze verantwoordelijk zijn voor de vrijheid van een ander. Dat inzicht geeft Dieuwertje op haar beurt door, onder andere tijdens Vrijheidscolleges op basisscholen.

“Bij het woord ‘vrijheid’ denk ik meteen aan mijn moeder. Zij en haar Joodse ouders hebben apart van elkaar ondergedoken gezeten en de oorlog overleefd. Daarna was er van hun familie bijna niemand meer over. Toch is zij er niet verbitterd of haatdragend door geworden. Integendeel eigenlijk. Juist door wat ze zelf heeft meegemaakt, is ze zich haar hele leven blijven inzetten voor mensen die buitengesloten worden. Ze organiseerde bijvoorbeeld schrijfavonden van Amnesty International bij ons thuis, beheerde de Unicefwinkel en ging de deuren langs met een collectebus.

Ze had een groot optimisme en geloof in de mensheid. Er is een beroemde uitspraak van de legendarische ballerina Sonia Gaskell: ‘Maisjes, als je valt, altijd wat van maken.’ Dat is typerend voor mijn moeder. Wat er ook misging, zij maakte er iets van. Tot op zekere hoogte was het ook het lachen om niet te hoeven huilen, maar dat bracht zij op een geweldige manier in praktijk.

Ieder jaar geef ik een aantal Vrijheidscolleges op basisscholen en daar lees ik dan het gedicht ‘De regenworm en zijn moeder’ van Annie M.G. Schmidt voor. Voor mij gaat dat over je eigen keuzes maken en onafhankelijk durven denken. Ik heb het gedicht van mijn moeder geleerd en het op mijn beurt weer doorgegeven aan mijn kinderen. In de klas trek ik het verhaal door naar de leefwereld van de kinderen. Als het gaat om pesten, heb je altijd een keuze: wegkijken, meedoen of ertegenin gaan. Dan vertel ik ook het verhaal over Jaap, bij wie mijn grootouders konden onderduiken. Hij is gefusilleerd vanwege zijn verzetswerk, maar heeft zich de vrijheid om zijn eigen keuzes te maken niet door de bezetter laten afnemen.”

Brita

leeft

63

jaar

in vrijheid

“Het zou me een gevoel van bevrijding geven als we mijn opa terug zouden vinden”

Brita Röhl (63) is medeoprichter van de Stichting Landelijke Herdenking April-meistakingen 1943. Haar opa Frits Loep werd gefusilleerd na de staking bij Stork in Hengelo. Tot op de dag van vandaag is zijn lichaam niet teruggevonden.

“Mijn grootvader is op 3 mei opgepakt en op 4 mei ’s avonds gefusilleerd. Mijn grootmoeder werd op het politiebureau ontboden en kreeg een envelop met zijn spullen in handen gedrukt. Ze moest Hengelo binnen 48 uur verlaten. Mijn moeder was 11. Ze werd uit de klas gehaald en is nooit meer terug geweest.

Tussen 29 april en 3 mei 1943 braken er in heel Nederland stakingen uit als protest tegen de maatregel dat alle dienstplichtige mannen naar Duitsland moesten om te werken. In tegenstelling tot de Februaristaking van 1941 in Amsterdam zijn deze stakingen nauwelijks bekend. De eerste brak uit in Hengelo en ze verspreidden zich daarna door het hele land. Veel mensen zijn daarvoor net als mijn opa vermoord door de Duitsers en velen raakten vermist.

Het lichaam van mijn grootvader is nooit teruggevonden. Dat heeft een enorme impact gehad op het leven van mijn grootmoeder en moeder. Toen mijn moeder in 1953 wilde trouwen, bijvoorbeeld, kon dat niet omdat er geen overlijdensakte van haar vader was. Noodgedwongen is ze daarom in Londen getrouwd.

Mijn moeder is inmiddels overleden, maar haar DNA en dat van mij zit in een landelijke databank voor het geval ze het lichaam van mijn opa ooit terugvinden. De techniek wordt steeds beter en het is niet aan mij om te zeggen: ‘Laat maar zitten.’

Ik kom op scholen om over de stakingen en mijn grootvader te vertellen. ‘Stel dat er een briefje aan een boom hangt waarop staat: Vermist’, vertel ik ze dan. ‘Alleen staat er geen foto van een poes of een hond bij, maar van je vader.’ Dat komt binnen. Dan is er altijd wel eentje die vraagt wanneer ik weer ga zoeken, want dan komt hij helpen.

Het zou me een gevoel van bevrijding geven als we mijn opa terug zouden vinden, maar bovenal een gevoel van gerechtigheid.”

Alfred

leeft

64

jaar

in vrijheid

“Vrijheid moet je blijven onderhouden”

De vader van veteraan Alfred Kool (64) sprak pas op zijn 88ste over de tijd dat hij gedwongen in nazi-Duitsland voor een vliegtuigfabriek werkte. Nu staat Alfred regelmatig als veteraan voor de klas, omdat hij wil dat we dit nooit meer meemaken.

“Mijn vader heeft in de Tweede Wereldoorlog drie jaar in Duitsland gewerkt vanwege de Arbeitseinsatz. Hij was 20 toen hij vanuit zijn woonplaats Vlissingen met een koffertje op de trein naar Duitsland stapte. Daar kwam hij op de administratie van een vliegtuigfabriek in Karlsruhe terecht.

Mijn vaders thuissituatie was lastig. Zijn moeder was overleden, zijn vader werkte hard en hij werd zo’n beetje opgevoed door zijn twee oudere zussen. Zijn chef in de Duitse fabriek was een goede Duitser. Hij nam mijn vader soms mee naar huis. Daar ervoer hij eigenlijk voor het eerst in zijn leven de warmte van een gezin. Een onwerkelijke, dubbele emotie. Mijn vader werd gedwongen mee te werken aan een systeem waar veel mensen onder leden. Daar zat hij mee. Het kan verklaren waarom hij er lang niet over gepraat heeft. Pas op zijn 88ste is hij gaan praten. Alles kwam weer boven, tot in detail. Soms moest hij daarbij huilen.

Mijn schoonvader heeft om aan de Arbeitseinsatz te ontkomen tweeënhalf jaar ondergedoken gezeten in een Drents bos. Met een paar maten heeft hij daar een hol gegraven. Er zaten ook vaak tijdelijke onderduikers, soms zaten ze er met wel twintig man.

Ik wil heel graag dat we nooit meer meemaken wat mijn vader en schoonvader hebben doorstaan. Al op jonge leeftijd vond ik het belangrijk om onze vrijheid te verdedigen. Mede daarom ben ik in 1980 als militair vrijwillig met een vredesmissie naar Libanon uitgezonden. Met zo’n missie kun je geen brandhaarden oplossen, maar we geven de lokale bevolking wel de kans het leven weer voor een paar jaar op te pakken.

Nu vertel ik als veteraan in de klas dat we de vrijheid en welvaart hebben om te doen wat we willen. Maar dat vrijheid ook betekent dat je de verantwoordelijkheid neemt om de samenleving leefbaar te houden en dat je elkaar daarop aanspreekt. Vrijheid moet je nou eenmaal blijven onderhouden.”

Marise

leeft

65

jaar

in vrijheid

“We moeten vrijheid koesteren als iets kostbaars”

De Joodse ouders van Marise Courant (65) overleefden de oorlog, maar verloren bijna hun hele familie. Als klein meisje kreeg ze alleen de heldenverhalen te horen. Pas toen zij zelf kinderen kreeg, konden haar ouders haar geleidelijk aan ook over de gruwelijkheden vertellen.

“Ik ben opgegroeid in een liefdevol en warm nest maar bij beschadigde mensen. Mijn vader, Jack Courant, heeft ondergedoken gezeten en heeft onder anderen zijn vader en broertje verloren. Toen ik klein was, kregen we vooral de heldenverhalen te horen. Bijvoorbeeld over die keer dat mijn vader in de stad Groningen door de Duitsers is opgepakt terwijl hij in de tram zat. Op het politiebureau is hij uit een raam geklommen, heeft de portier in keurig Duits gedag gezegd en is heel rustig naar buiten gelopen.

Die verhalen vonden we geweldig. Over de verschrikkingen werd niet gepraat. Maar 4 mei was voor ons bijna niet om door te komen. Die stilte en de uitdrukking op de gezichten van mijn ouders en oma’s waren zó ijzingwekkend en akelig. Mijn hele leven heb ik het gevoel gehad dat ik iets moest goedmaken. Pas toen ik zelf moeder werd, kreeg ik het gevoel dat dat een beetje gelukt was. Ze waren dolgelukkig met hun kleinkinderen.

Wat mijn ouders niet konden, omdat het te groot was, kon mijn generatie wel: onze kinderen de waarheid vertellen over de oorlog. Soms erger ik me eraan hoe vanzelfsprekend hun generatie hun welvaart en vrijheid vindt. Daar zeg ik wat van. Dan ben ik maar even een vervelende moeder. Het is mijn manier om het besef door te geven dat vrijheid iets heel kostbaars is. We moeten het koesteren en het nooit vanzelfsprekend gaan vinden.”

John

leeft

66

jaar

in vrijheid

“Mijn familie is meermaals door het oog van de naald gekropen”

Dominee John Breukelaar (66) uit Brummen heeft een boek geschreven over de ‘verzetszusters’ de dames Jolink. Zij waren de buren van Johns grootouders, die ook Joodse onderduikers in huis hadden.

“Ik ben met hulp van het Nationaal Onderduikmuseum in Aalten bezig met een boek over driehonderd Joden die allemaal in Varsseveld ondergedoken hebben gezeten. Dat is wel heel veel voor een klein dorp. De dames Jolink waren een belangrijke spil in dit geheel. Ze hadden een doorgangshuis voor Joodse onderduikers. De ongetrouwde zussen Minnie en Gerrie woonden in een groot huis naast mijn grootouders.

Bij de dames Jolink zat het echtpaar Barend en Liesje Cozijn ondergedoken. Hun dochter Sineke verbleef verderop bij een boerenfamilie. Op een avond logeerde Sineke voor één nacht bij haar ouders, maar Liesje was erg verkouden en omdat ze niemand wilde aansteken, sliep ze die nacht bij mijn grootouders. ’s Ochtends vroeg werd er aangebeld bij de dames Jolink en vervolgens zijn alle onderduikers opgepakt. Liesje heeft met eigen ogen gezien hoe haar man en dochter werden weggevoerd. De dames Jolink kwamen daarna langs met hun hond Sjennie. Liesje zat roerloos op haar stoel en zei: ‘Vanaf nu, Sjennie, zijn we helemaal alleen.’

Mijn grootouders hadden ook onderduikers, een artsenechtpaar uit Amsterdam met wie we altijd contact hebben gehouden. In december 1944 kreeg dit stel een baby, Carla. De foto waarop deze Joodse ouders hun lachende baby in de lucht tillen, staat voor mij symbool voor optimale vrijheid. Zij hebben het gehaald. Pas later realiseerde ik me dat deze vrijheid relatief was omdat een deel van hun familie niet is teruggekomen. Mijn familie is meermaals door het oog van de naald gekropen. Mijn tante heeft weleens gezegd: ‘Ons huis is het huis van geluk, het huis ernaast van ongeluk.’ Als kind al dacht ik op 4 mei aan de dames Jolink: wij zijn vrij en zij zijn omgekomen in Ravensbrück.”

Marion

leeft

67

jaar

in vrijheid

“Indische Nederlanders wilden best praten, maar daar was geen ruimte voor”

Schrijfster Marion Bloem (67) brak door met haar romandebuut *Geen gewoon Indisch meisje*. Maart 2020 verscheen haar boek *Indo* over de geschiedenis van de Indische Nederlander. Haar gedicht ‘Vrijheid’, in 1997 geschreven in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, is vertaald in meer dan honderd talen.

“Mijn Indische achtergrond heeft mijn leven volkomen bepaald. Alleen al doordat ik van jongs af aan voelde dat er geen ruimte was voor mijn ouders om te herdenken en te delen wat zij hadden moeten doorstaan tijdens de Japanse bezetting in Nederlands-Indië en de revolutietijd erna. Toen ze naar Nederland kwamen, werd er tegen ze gezegd dat zij de oorlog niet hadden meegemaakt. Ook in de schoolboeken ging het alleen maar over wat er in Nederland en Europa was gebeurd.

Omdat de Indische mensen na hun komst naar Nederland zo slecht werden behandeld, heb ik een sterk rechtvaardigheidsgevoel en een grote kleurgevoeligheid ontwikkeld. Vooral tijdens mijn studie klinische psychologie heb ik meer oog gekregen voor het leed dat mijn ouders is aangedaan. Ik ben me erin gaan verdiepen en ontdekte dat het koloniale verleden veel ingewikkelder en genuanceerder ligt dan ons verteld werd. Het was een harde samenleving waar een kleine groep het voor het zeggen had. In Nederland moest deze koloniale geschiedenis worden verzwegen.

Kom bij mij niet aan met ‘Indisch zwijgen’; onze geschiedenis is door de Nederlandse overheid bewust verzwegen. Indische Nederlanders wilden best praten, maar daar was geen ruimte voor. Het is juist zo belangrijk dat je je eigen geschiedenis kent, anders raak je een deel van je identiteit kwijt. Toen ik destijds mijn gedicht over vrijheid schreef, moest ik denken aan hoe Nederland met ons is omgegaan. Ik beschrijf dat de vrijheid die je voor jezelf maakt, geen vrijheid is als die ten koste gaat van anderen. Als je een ander geen vrijheid toestaat, dan is dat onderdrukking. Alles wat je jezelf gunt, moet je ook een ander gunnen.”

André

leeft

68

jaar

in vrijheid

“Vrijheid betekent meer voor me nu ik weet dat mijn eigen vader daaraan heeft bijgedragen”

André Fukkink (68) werkt sinds zijn pensioen als vrijwilliger bij het Nationaal Onderduikmuseum in Aalten. Als verhalenvanger gaat hij langs bij mensen die de oorlog hebben meegemaakt. Hij stuitte ook op het verhaal van zijn eigen vader, die in het verzet zat en heeft geholpen Nederland te bevrijden.

“Ik kreeg het boek *Het vergeten bataljon. Het Dutch National Battalion en zijn mensen* in handen, over onderduikers en verzetsmensen uit de Achterhoek die tevoorschijn kwamen na hun bevrijding eind maart 1945. Deze groep van driehonderd mensen sloot zich aan bij het Eerste Canadese Leger om de rest van hun land te bevrijden. Bladerend door het boek kwam ik op bladzijde 67 een foto tegen waar mijn vader op staat. Samen met zijn maten ligt hij achter een mitrailleur. Dat was een schokmoment; mijn vader had mij daar nooit over verteld.

Het was voor mij de aanleiding om een zoektocht te starten naar de geschiedenis van mijn vader. Er bleek een dagboek te zijn van hem en een vriend samen. Vrijheid betekent nog meer voor me nu ik weet dat mijn eigen vader daaraan heeft bijgedragen.

Toen de Canadezen kwamen, werd het Duitse Emmerich gebombardeerd. Er was daar een papierfabriek en de verbrande snippers dwarrelden dertig kilometer verderop in Aalten neer. Dat beeld van die zwarte vlokken die naar beneden kwamen, heeft veel indruk gemaakt op de bewoners. Het was een teken dat er flink werd gevochten en dat de bevrijders in de buurt kwamen.

Zelf heb ik wel met mijn dochters over de oorlog gesproken en op 4 mei staan we er extra bij stil en spreken we over het belang van vrijheid. We wonen vlak bij de Duitse grens. Een keer op 4 mei reden we later dan voorzien terug van een dagje winkelen in Duitsland. Toen hebben we de auto langs de kant van de weg gezet om twee minuten stilte te houden. Dat heeft veel indruk op mijn dochters gemaakt.”

Jeannette

leeft

69

jaar

in vrijheid

“Het is een luxe om in een vrij land op te groeien”

Het koopvaardijschip van de vader van Jeannette van der Valk-Hogen Esch (69) werd in 1940 van de ene dag op de andere onderdeel van de krijgsmacht. Vanaf dat moment bevocht haar vader de vijand op zee.

“De Nederlandse marine was in de Tweede Wereldoorlog niet opgewassen tegen de Duitse marinevloot. Daarom werd de koopvaardij bij Koninklijk Besluit op 6 juni 1940 een volwaardig krijgsmachtonderdeel, als aanvulling op de marine. Dat betekende dat de gewone burgerbemanning van koopvaardijschepen van de ene op de andere dag zonder militaire training met de geallieerden meevocht.

Mijn vader voer op zo’n koopvaardijschip en werd voortdurend bedreigd door zeemijnen, torpedo’s en luchtaanvallen. In 1942 werden er zes Duitse torpedo’s op zijn schip afgevuurd. Door handig manoeuvreren heeft het schip de aanval kunnen ontwijken. Met het weinige materieel aan boord hebben ze de onderzeeboot beschoten. Het koopvaardijschip is hierdoor behouden gebleven. Mijn vader is hiervoor in 1944 door koningin Wilhelmina onderscheiden met een bronzen kruis.

Er zijn erg veel bemanningsleden van koopvaardijschepen verdronken. Als zeevaarder heb je de zee-plicht drenkelingen op te pikken, maar in de oorlog moesten de schepen doorvaren, want ze waren een doelwit. De gruwelijke aanblik van de vele drijvende lichamen in zee is mijn vader altijd bijgebleven.

Mijn ouders zijn in november 1945 getrouwd en hebben ons, hun drie dochters, een gelukkig gezinsleven gegeven. Maar de oorlog speelde wel een rol. Bijvoorbeeld bij de herdenking in mei. De aandacht ging aanvankelijk vooral uit naar de krijgsmacht en niet naar de inzet van de koopvaardij. Het heeft mijn ouders goed gedaan dat de koopvaardij uiteindelijk wel de erkenning kreeg en mijn vader daardoor de veteranenstatus.

Mijn jongste zus en ik legden in 2019 tijdens de Nationale Herdenking op de Dam in Amsterdam een krans voor mijn vader en andere leden van de koopvaardij die zoveel moed hebben getoond in de Tweede Wereldoorlog. Ik ben hen dankbaar dat ik in een vrij en veilig land geboren ben. Het is een luxe om hier op te groeien.”

Chaja

leeft

78

jaar

in vrijheid

“We hebben geen enkele reden om anderen buiten te sluiten”

De moeder van Chaja Kruijssen-Götte (70) was een Joodse Engelandvaarder en overleefde concentratiekamp Theresienstadt. Haar vader was de zoon van een bekende NSB’er. Ze heeft nu vrede met de gedachte dat het goed en het kwaad in haar verenigd zijn.

“Mijn moeder trouwde vlak voor de oorlog met een Joodse man en zat bij het studentenverzet. Ze zijn als Engelandvaarders opgepakt, haar man werd ter dood veroordeeld. De Duitse officier van justitie liet mijn moeder gaan, omdat ze op zijn eigen moeder leek. Na de oorlog is mijn moeder mijn vader tegengekomen op een studentenfeest. Hij was de zoon van een overtuigd NSB’er uit Haarlem. Volgens mijn vader gaf hij Joodse onderduikers aan.

Als kind wilde ik onzichtbaar zijn. Uit schaamte, omdat ik het kleinkind was van een NSB’er, en ook omdat mijn moeder ons verbood om Joods te zijn of er Joods uit te zien, omdat Joods zijn in haar ogen levensgevaarlijk was.

Mijn leven heeft bestaan uit een worsteling met goed en kwaad. Ik heb nu vrede met de gedachte dat via mijn ouders het goed en het kwaad in mij verenigd zijn. Ik besef door mijn zware familiegeschiedenis dat je geen verdeling kunt maken tussen goede en slechte mensen. In ieder van ons zit goed en kwaad.

Ik wil de volgende generatie meegeven dat je elke dag, door de keuzes die je maakt voor de manier waarop je met je medemens omgaat, weer een beetje bijdraagt aan vrede of aan oorlog. Zo laat ik in mijn werk voor de stichting Oorlog in mijn Buurt kinderen nadenken over goed en fout in hun dagelijks leven. Stel, er is iets gestolen in de klas en jij weet wie het gedaan heeft, zeg je dat dan tegen de juf of meester? Het gaat er niet om dat het goed of slecht is dat je het tegen de meester hebt gezegd, maar het gaat mij om de boodschap dat je nadenkt over de gevolgen van je keuzes.

Vrijheid betekent dat je vrij bent om te ontmoeten wie je wilt. In de Tweede Wereldoorlog kon dat gevaarlijk zijn. Maar nu is er geen enkele reden meer om welke groep dan ook buiten te sluiten.”

Monni

leeft

71

jaar

in vrijheid

“Vrijheid is dat je van niemand afhankelijk bent”

Monni Woearbanaran (71) is de dochter van een Molukse KNIL-militair. In 1951 kwamen 12.500 van hen naar Nederland. Daar werden ze ontslagen toen het KNIL opgeheven werd. Wat een tijdelijke oplossing zou zijn, werd een permanent verblijf.

“Als het over Molukkers gaat, denken de meeste Nederlanders meteen aan de kapingen in de jaren zeventig. Zelfs mijn nichtjes, die al van de vierde generatie zijn, krijgen er nog opmerkingen over. Toch weten maar weinig mensen waar die kapingen eigenlijk over gingen. Veel Molukse mannen dienden in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL). Toen Indonesië de onafhankelijkheid uitriep, moest iedereen die aan de kant van Nederland stond halsoverkop vertrekken. De Molukse soldaten zouden hier zes maanden opgevangen worden tot alles daar weer rustig was, maar eenmaal in Nederland werden ze ontslagen. Ze woonden hier in barakken, waren hun baan kwijt en hadden geen uitzicht op terugkeer. Daar zijn de woede en de frustratie ontstaan die tot de kapingen hebben geleid.

Mijn vader stond daar iets anders in. Hij besloot al vrij snel dat we in Nederland zouden blijven en hier ons leven zouden opbouwen. Pas twintig jaar later kon hij terug naar het eiland waar hij geboren was om zijn moeder, broer en zussen te bezoeken. Dat vond mijn vader de ultieme vrijheid: dat hij zijn familie kon zien wanneer hij wilde én dat hij ook weer terug kon.

Ik ben ontzettend blij dat ik hier ben opgegroeid. Op Tanimbar, het eiland waar ik geboren ben, zou ik als oudste meisje fulltime in het huishouden hebben gewerkt. In Nederland heb ik de vrijheid gehad om mijn eigen keuzes te maken. Ik ben verpleegster geworden en heb mijn hele leven gewerkt. Vrijheid is dat je van niemand afhankelijk bent. Dat heb ik aan mijn kinderen meegegeven: maak je opleiding af, leer een vak en vind je eigen plek.

Ik voel me zo Nederlands als wat en tegelijk ook een echte Molukse. Als een Molukker iets bijzonders presteert, dan straalt dat af op de hele gemeenschap en dan zijn alle Molukkers heel erg trots.”

Claudia

leeft

72

jaar

in vrijheid

“Die opmerkingen raken me elke keer weer”

Al leek de Tweede Wereldoorlog ver weg, ook de Arubaanse familie van Claudia Rombley-Williams (72) werd er in betrokken. In Nederland vochten Arubanen mee tegen de Duitsers en sommigen werden gevangengezet in concentratiekampen.

“De Duitsers hebben geprobeerd de olieraffinaderij Lago op Aruba, waar mijn ouders dichtbij woonden, op te blazen omdat die de geallieerde soldaten bevoorraadde. Gelukkig is het bombardement mislukt, maar het was heel beangstigend. De oorlog speelde zich zo ver weg af, niemand had zich voorbereid. Er waren geen schuilkelders of iets dergelijks.

Een aantal Antillianen heeft in Nederland meegevochten tegen de nazi’s. Een van hen was George Maduro, die op Curaçao geboren is. Hij vocht in 1940 als officier van de Nederlandse cavalerie en zat later in het verzet. Madurodam is naar hem vernoemd.

De oom van mijn man Lionel Rombley werd op zee opgepakt door Italianen en later door de Duitsers in concentratiekamp Mauthausen gevangengezet. Hij was geen militair, maar voer op een koopvaardijschip. Hij heeft het overleefd omdat hij zijn talen sprak en voor de Duitsers kon vertalen.

Vrijheid is voor mij kennis. Door kennis kun je voorkomen dat een oorlog als de Tweede Wereldoorlog ooit weer voorkomt. Het maakt je vrijer als je weet hoe de wereld in elkaar zit. Als je weet waar je wel of niet veilig bent.

Mijn overgrootvader was slaaf. In de slaventijd werden mensen overal naartoe gesleept. Mijn vader is in de Dominicaanse Republiek geboren omdat zijn ouders daarheen waren gebracht. Ik voel me verbonden met het slavernijverleden. Het is belangrijk dat we ook daarover blijven praten.

Nederland is voor mij vrij en onvrij. Vrij omdat ik hier kan zitten en mag doen wat ik wil. Maar ik hoor ook regelmatig ‘wat doe je hier?’ en ‘moet je niet eens terug?’ Ik woon hier al 52 jaar. Ik besteed zo min mogelijk aandacht aan zulke opmerkingen, maar ze raken me elke keer weer.”

Hendrik

leeft

73

jaar

in vrijheid

“Ga respectvol om met andere mensen, ook als zij een verkeerde keuze maken”

De beide ooms van Hendrik Vrolijk (73) zaten in het verzet. In december 1944 zijn ze opgepakt. Een van hen is gefusilleerd, de ander is nooit meer teruggekomen uit het concentratiekamp. Zijn grootouders zaten in verschillende kampen in Nederlands-Indië en hebben het overleefd.

“Van horen zeggen weet ik dat mijn vader en grootvader voor de oorlog vrolijke, opgewekte mannen waren. De oorlog heeft de rest van hun levens beheerst, hoewel het lastig blijft om in te schatten hoe ze anders waren geweest. Net als veel anderen vonden zij dat je kinderen niet met nare verhalen over de oorlog moest belasten. Op 4 mei sloot mijn vader zich meestal op in zijn kamer, het was een dag waarop hij zich in stilte verschanste.

Vlak na de oorlog zijn mijn ouders getrouwd. Het was een dag zonder feestelijkheden en ze waren donker gekleed, wegens het verlies van zijn broers. Ook was het nog onzeker of zijn ouders de kampen in Nederlands-Indië hadden overleefd. Mijn vader voelde zich verantwoordelijk en vond dat hij zijn broers nog meer had moeten waarschuwen voor de risico’s die ze namen door voor hun verzetswerk lange tijd hetzelfde adres te gebruiken.

Een van de broers zat in de oorlog eerst nog als oud-dienstplichtig militair bij de Opbouwdienst, een organisatie die van karakter veranderde tijdens de oorlog. De Duitsers hebben de club steeds meer naar hun hand gezet. Het heeft even geduurd voordat mijn oom ten goede is gedraaid. Mijn vader heeft op hem ingesproken, maar is hem altijd met respect blijven behandelen. Dat leerde hij ook aan ons: ga respectvol om met andere mensen, ook als zij een verkeerde keuze maken. Je moet proberen ze te overtuigen dat het anders moet, maar veroordeel ze niet.

In mijn opvoeding lag verder de nadruk op verantwoordelijkheidsgevoel. Er waren niet veel regels, maar mijn ouders vroegen wel altijd waarom ik iets op een bepaalde manier had gedaan. Er werd moreel appel op ons gedaan om ons best te doen in het leven. Ook maatschappelijke betrokkenheid was belangrijk; mijn vader deed veel vrijwilligerswerk en ik doe dat nu ook.”

Wadec

leeft

74

jaar

in vrijheid

“De bevrijding was voor hem minder feestelijk”

Wadec Salewicz (74) is de oudste zoon van de 1e Poolse Pantserdivisie-militair Michal Salewicz, die onder meer Breda en Oosterhout bevrijdde. Om de herinnering aan de Poolse bevrijders levend te houden, bezoekt Wadec Salewicz scholen en organiseert herdenkingsceremonies.

“Mijn vader is als jongen van 18 uit Polen weggegaan om te vechten tegen de nazi’s. Hij heeft zijn ouders en geboortehuis nooit teruggezien. Zijn verhaal en dat van andere Poolse jongens die hielpen bij de Nederlandse bevrijding is altijd onderbelicht gebleven. Daarom vertel ik het zo vaak mogelijk. Als vice-voorzitter van de Vereniging 1e Poolse Pantserdivisie Nederland en medewerker van het Generaal Maczek Museum organiseer ik herdenkingsceremonies en ik vertel hun verhaal op scholen en bijeenkomsten.

De oorlog was een gesloten boek voor mijn vader. Hij had te veel meegemaakt om te vertellen wat hem was overkomen. Hij keek wel eens oorlogsfilms op televisie, maar dat deed hij dan in zijn eentje met een koptelefoon op. Ik had erg graag willen weten wat er toen in zijn hoofd omging. Maar hij wilde er niet over praten. Ik kwam er pas na zijn overlijden achter hoe bijzonder hij was.

Mijn neef, documentairemaker Koen van Groesen, heeft de documentaire *Mijn Poolse opa* over mijn vader gemaakt. Het is een eerbetoon aan hem. In de film vertelt mijn vader dat hij bij de bevrijding iedereen *Oranje boven* hoorde zingen en feest zag vieren, maar de bevrijding was voor hem een stuk minder feestelijk. Net als andere Poolse militairen die Nederland hadden helpen bevrijden, kon hij na de oorlog niet terug naar zijn vaderland. Polen was door de Sovjet-Unie ingelijfd.

Voor mij is vrijheid dat ik kan zeggen wat ik denk en kan doen wat ik wil. De vrijheid van mijn vader was na de oorlog een ingeperkte vrijheid. In Nederland was hij vrij, maar toen hij naar Polen terug wilde, moest hij een visum aanvragen. Dat heeft hem altijd veel pijn gedaan.”

Jan

leeft

75

jaar

in vrijheid

“Vrede moet je bij jezelf zoeken”

Jan van der Linden (75) is op 5 mei 1945 geboren. Zijn portret verschijnt op een speciale postzegel die uitgegeven wordt ter gelegenheid van 75 jaar vrijheid. Toepasselijk, want hij heeft bijna zijn hele leven bij het postbedrijf gewerkt.

“Ik ben op een steenworp afstand van de Dominicanenkerk in Zwolle geboren. Ik ben er getrouwd, mijn kinderen zijn er gedoopt en nu werk ik er als vrijwilliger. Iedere middag zijn we open en dan branden overal kaarsjes. Daar krijgen mensen een heel warm gevoel bij. Ik zeg wel eens dat in deze kerk duizenden gebeden voor de vrede hangen.

Onze kerk ligt op de route van het station naar het jaarlijkse Bevrijdingsfestival. Op 5 mei staan we met een paar gastvrouwen en -heren buiten en nodigen voorbijgangers uit om een kaarsje aan te steken voor de vrede. Vorig jaar brandden er maar liefst achthonderd.

Als kind vond ik het heel bijzonder om op 5 mei jarig te zijn. Overal hingen vlaggen en het was feest. Je voelt je dan toch speciaal. Dat gevoel werd later wel wat minder, maar een paar jaar geleden was er een bijeenkomst voor iedereen die op 5 mei 1945 geboren is en dat was bijzonder leuk. We hadden meteen een klik. Het jaar erop kregen we een uitnodiging van de burgemeester van Wageningen en werden we persoonlijk verwelkomd in Hotel de Wereld, waar we koffie en taart kregen in de kamer waar de Duitse capitulatie plaatsgevonden had. Dat was een verjaardag om nooit te vergeten.

Ik vind het belangrijk om in deze kerk, maar ook daarbuiten, met jongeren te blijven praten over vrede en vrijheid. Vrede moet je niet op wereldniveau zoeken, maar bij jezelf. Als iedereen dat deed, zou het een stuk rustiger zijn in de wereld. Sinds 5 mei 1945 hebben we te weinig echte vrede en vrijheid gehad in de wereld. We moeten ons realiseren dat we blij en dankbaar kunnen zijn dat we in een vrij land leven.

Dat ik nu op een postzegel kom te staan, vind ik mooi. Ik heb veertig jaar bij de posterijen gewerkt. Ik begon bij de PTT en toen ik afzwaaide, heette het PostNL. Mooi toch, dat ik aan het einde van mijn leven nog een bekende Nederlander word?”

De zoon van Yvette

leeft

0

jaar

in vrijheid

“Ik ben blij dat mijn zoon in vrijheid wordt geboren”

“De geboorte van mijn zoon zal een hoogtepunt zijn voor onze familie. Precies 75 jaar na de bevrijding, in mei 2020, zal zijn leven beginnen. Hij zal weten wie zijn vader is. In tegenstelling tot zijn opa Ron, mijn schoonvader, die de Canadese soldaat die hem verwekte, nooit gekend heeft”, zegt zijn aanstaande moeder Yvette Hartman-Mercier.

“De grootmoeder van mijn man leerde tijdens de bevrijding in mei 1945 een Canadese soldaat kennen. Ze was jong en leefde in de roes van de bevrijding. Toen bleek dat ze zwanger was, beloofde de Canadees dat hij terug zou komen, maar ze heeft hem nooit meer gezien.

Toen mijn schoonvader Ron 2 jaar was, leerde zijn moeder een andere man kennen met wie ze trouwde en nog een dochter en twee zoons kreeg. De jonge Ron beschouwde hem als zijn vader. Later heeft hij zijn moeder eens gevraagd: ‘Hoe kunnen jullie elkaar pas hebben ontmoet toen ik 2 jaar was?’ Zij heeft hem toen verteld dat zijn vader een Canadese soldaat was. Verder werd daar niet over gesproken.

Ron heeft één keer navraag gedaan naar zijn vader. Hij had gelezen dat 37 Canadezen zijn woonplaats IJmuiden hadden bevrijd. Eén van die 37 zou zijn vader kunnen zijn. Omdat Ron alleen de voornaam van zijn vader wist, strandde zijn zoektocht al snel. Daarna stopte hij met zoeken. Die Canadees had per slot van rekening nooit meer iets van zich laten horen.

Ron heeft een progressieve spierziekte. Hij zit in een rolstoel en kan zijn benen niet meer gebruiken. Dat maakt hem afhankelijk. Toch is hij niet somber. Hij zegt altijd: er zijn ergere dingen. Ron vindt het geweldig dat we in vrijheid leven en zou niet in een ander land willen wonen.

Ik ben blij dat mijn zoon, in tegenstelling tot zijn grootvader, weet wie zijn vader is. Hij weet waar hij vandaan komt en hij mag worden wie hij wil zijn. Ik ben ook blij dat hij in vrijheid wordt geboren. Straks, als hij groter is, kan hij buiten spelen zonder steeds achterom te moeten kijken of bang te zijn dat hij opgepakt wordt.”

Fotografie
Bert Teunissen

Tekst
Linda Huijsmans
Kirsten Munk
Dorine van der Wind

Vormgeving
KesselsKramer

Concept, productie en tekstredactie
Nationaal Comité 4 en 5 mei (Gerben van den Berg, Sophie van den Bergh, Leonie Durlinger, Joyce van Galen Last, Marieke Papa, Irene de Roos)
Stichting 75 Jaar Vrijheid (Neline van Hofwegen, Marcel Wendrich)
KesselsKramer (Gijs van den Berg, Daphne Weers, Martina Soffritti)
Bert Teunissen Fotografie (Rachel Franke, Berend van Breda)
Stichting CPNB (Just Enschedé, Bauke Hondema, Mascha Ravelli)

Drukkerij
Wilco, Amersfoort

ISBN
9789059655270

vrijheid.nl

Nationaal Comité 4 en 5 mei
Rijksoverheid
vfonds investeert in VREDE
Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek